

GLOPOLIS
PRAGUE GLOBAL POLICY INSTITUTE
PRAŽSKÝ INSTITUT PRO GLOBÁLNÍ POLITIKU

WTO PŘED ZASEDÁNÍM V HONGKONGU
Mezinárodní obchod a rozvoj – Pozice EU a ČR

V rámci kampaně

ČESKO CHUDOBĚ

za podpory

 HEINRICH BÖLL STIFTUNG

Pražský institut pro globální politiku – Glopolis, o.p.s.

WTO PŘED ZASEDÁNÍM V HONGKONGU

MEZINÁRODNÍ OBCHOD A ROZVOJ – POZICE EU A ČR

Autoři studie:

Jaroslav Foltýn
Tamara Kafková
Magdaléna Kopicová
Petr Lebeda

Česká republika, leden – prosinec 2005
© Pražský institut pro globální politiku – Glopolis, o.p.s.

Pražský institut pro globální politiku – Glopolis, o.p.s.
Karlínské nám. 12
186 03 Praha 8

Tel.: +420-221 890 451
Fax: +420-221 890 463

E-mail: info@glopolis.org

www.glopolis.org
www.ceskoprotichudobe.cz

OSNOVA

OBCHOD A ROZVOJ – NOVÉ TÉMA V ČR

1.1 Metodika, obsah a logika studie

4
5

HLAVNÍ TÉMATA SOUČASNÉ WTO

2.1 Pracovní program z Daubá

6
6

2.2 Nejtěžší oříšky

8

2.2.1 Zemědělství

9

2.2.2 Služby

13

2.2.3 Přístup na nezemědělské trhy (NAMA)

15

2.3 Nedorozěné dědictví Uruguayského kola

17

2.3.1 Práva duševního vlastnictví

17

2.3.2 Dumping a subvence

19

2.3.3 Dohody o volném obchodu

20

2.4 Nové otázky

21

2.4.1 Obchod a životní prostředí

21

2.4.2 Singapurské otázky

23

2.5 Rozvojové bráně

26

2.5.1 Implementace

27

2.5.2 Urovnávání sporů

29

2.5.3 Zvláštní a odlišné zacházení

30

2.5.4 Vířivé a poražení

32

2.5.5 Pomoc pro obchod

33

POZICE EVROPSKÉ UNIE A ČESKÉ REPUBLIKY

34

3.1 Pozice Evropské unie

34

3.1.1 EU po kolapsu v Cancúnu

35

3.1.2 Priority Evropské komise před Hongkongem

36

3.1.3 Obchod a rozvoj v EU

39

3.2 Pozice České republiky

40

MRAKY NAD HONGKONGEM, MRAKY NAD ŽENEVOU

43

LITERATURA A ZDROJE

45

SLOVNÍK POUŽITÝCH ZKRATEK

46

POZNÁMKY

48

1. OBCHOD A ROZVOJ – NOVÉ TÉMA V ČR

Od dramatických událostí kolem ministerské konference v Seattlu v prosinci 1999 k sobě Světová obchodní organizace (WTO) poutá pozornost celého světa. První velké krizi vlivné mezinárodní ekonomické organizace mnozí připisují také vznik tzv. *altern-globalizačního hnutí*, či dokonce globální občanské společnosti. Se vznikem celonárodní nevládní kampaně Česko proti chudobě se problematika obchodu a rozvoje dostala i do popředí zájmu české občanské společnosti.

WTO, potažmo liberalizace světového obchodu, se od té doby z krize zcela nevymanila. Na ministerské konferenci v roce 2001 v katarském Dauhá bylo sice zahájeno další, tzv. Rozvojové či katarské kolo obchodních jednání. Pouťe při naplňování *Rozvojové agendy z Dauhá (DDA)*, vrcholící krachem zatím poslední ministerské konference v Cancúnu v září 2003, však ukazují, že problémy WTO jsou zásadnějšího rázu.

Po vstupu do Evropské unie (EU) ČR získala vliv na tvorbu unijních politik, ale přišla o možnost tvorby autonomní obchodní politiky vůči třetím zemím. Vyjednávací pozice Evropské komise, jež vytváří *společnou obchodní politiku*, je silná. Poslední vývoj v Evropské unii, zejména zmrzačení ratifikačního procesu Evropské ústavní smlouvy, však pozici Komise v obchodních otázkách částečně oslabuje v prospěch velkých národních států. Zejména zájmy Francie, Velké Británie a Německa se prosazují se stále větší razancí.

Rozšířená Evropská unie bezesporu aspiruje na pozici globálního hráče. Její vliv na tvorbu mezinárodního obchodního režimu je značný. Přestože podíl ČR na rozhodování o obchodní politice je malý, vládní i nevládní subjekty zúčastněné na tvorbě české obchodní politiky nesou svůj díl zodpovědnosti za další vývoj WTO. Spoluurčují, jaké přínosy a náklady má působení WTO na rozličné členské země. Spoluurčují míru její udržitelnosti a legitimitu, které se čím dál více posuzují zejména ve vztahu k udržitelnému rozvoji a odstraňování chudoby.

Narozdí od vládní a soukromé ziskové sféry stály otázky multilaterálního obchodního režimu doposud stranou větší pozornosti českých nevládních neziskových organizací (NNO), škol, médií a širší veřejnosti. Nicméně postupně začíná vzrůstat zájem i kapacity se této problematice hlouběji věnovat jak v rámci jednotlivých NNO, tak společně v rámci kampaně Česko proti chudobě, jež sdružuje vznikající thinktanky a neziskové organizace se zájmem o řešení globálních problémů. Jedním z cílů Pražského institutu pro globální politiku – Glopolis je nabízet formulaci vlastních (nezávislých) stanovisek vedených snahou o globální zodpovědnost, udržitelnost a spravedlivost.

Studii, již držíte v ruce, Glopolis vypracoval díky dlouhodobé a trpělivé podpoře Heinrich-Böll-Stiftung v Praze. Jejím cílem je nabídnout českému čtenáři ucelený a informativní, přehledný a pokud možno přístupný text o základních problémech WTO, jejich hlavních rozměrech a souvislostech. Studie je nesena snahou otevřít, prohloubit a zkvalitnit v ČR kritickou veřejnou diskusi o charakteru, dopadech a alternativách ekonomické globalizace právě v roce, v němž tyto otázky dominují globální agendě.

Na rozvojové deficitu WTO se studie soustředí z několika důvodů. Spory o to, do jaké míry současná Rozvojová agenda z Dauhá podporuje globální rozvoj, zejména nejchudších zemí, budou opět hlavním jablkem sváru na nadcházející ministerské konferenci WTO v Hong Kongu v prosinci 2005. První mezi obchodní politikou a politikou vedoucí k udržitelnému rozvoji stojí v jádru současných sporů uvnitř WTO, i mezi mezinárodními ekonomickými organizacemi (mezinárodní finanční a ekonomickou komunitou) a globální občanskou společností.

1.1. METODOLOGIE, OBSAH A LOGIKA STUDIE

Ačkoliv autoři studie a jejich doporučení inklinují ke kritické teorii mezinárodních vztahů a pohledu politické ekonomie, snahou textu je nabídnout co nejúplnější spektrum pohledů – vycházející z vládních, mezivládních, nevládních a zejména z nezávislých odborných zdrojů.

Studie proto uvádí přehled základních zdrojů, které by pak měly sloužit všem zájemcům o hlubší rozpracování specifických problémů obchodu a rozvoje.

Snahou Glopolis bylo představit celkový přehled ústředních problémů WTO v podobě přístupné širšímu okruhu českých čtenářů, nejen úzké skupině bezprostředně zainteresovaných představitelů státní správy, médií, analytiků a zástupců nevládních organizací a akademické sféry. Snaha o přístupnost zakonitě vede k určitému zjednodušení problematiky. Detailnější vzhled by měl případným zájemcům umožnit seznam zdrojů. Pro snažší práci s anglickými texty je u řady pojmů v závorce uveden anglický termín, u hlavních pojmů pak i anglická zkratka. V textu také hojně používáme odborné termíny, klíčové obraty či nejčastější koncepty ze slovníku WTO, které jsou většinou zdůrazněny tučně a/nebo kurzívou.

Po úvodní kapitole následuje výčet hlavních problémů současné WTO, rozdělený pracovně do 4 skupin podle důležitosti a pozice v agendě určené ministerskou konferencí v Dauhá v roce 2001. Tato agenda je závazná až do dnešního dne s tím, že tzv. *Červencový balíček*, dohoda mezi členskými státy WTO ze srpna 2004, oklestila Rozvojovou agenciu z Dauhá na 5 nejdůležitějších témat (zemědělství, služby, přístup na průmyslové trhy, usnadnění obchodu a rozvojový rozměr). Nicméně v druhé kapitole je zevrubně přibližena celá agenda, včetně uspořádání jednotlivých témat a jejich pozice v agendě.

Každá ze čtyř skupin obsahuje několik témat. Přítomná studie se věnuje všem těmto tématům, osvětluje základní spor, případně hlubší rozměr, hlavní zájmy a pozice členských zemí WTO. Představuje nejdůležitější pojmy, koncepte a klíčové aspekty z pozice rozvojové problematiky. Uvádí příslušnou dohodu, případně orgán, který se ve WTO tématem zabývá a konečně stručně shrnuje aktuální situaci před konferencí v Hongkongu.

První skupina se zabývá klíčovými sektory zemědělství, průmyslu a služeb. Druhá se pozastavuje u hlavních netořešených problémů Uruguayského kola. Třetí skupina přibližuje celou skupinu otázek, jež jsou v agendě WTO čerstvě, včetně kontroverzních singapurských otázek. Konečně poslední skupina se věnuje pravidlům a mechanismům zvláště důležitým pro rozvojové země a odstranění chudoby. Tato skupina také nabízí hlubší diskusi klíčových problémů ve vztahu obchodu a rozvoje.

Je stále jasnější, že to, o čem se ve WTO jedná, nelze oddělit od toho, jakým způsobem se o tom jedná. Kromě substanciálních problémů se proto studie v menší míře zastavuje i u vzorku problémů procesních, tedy problémů spojených se stanovováním agendy, vyjednáváním, rozhodováním a naplňováním přijatých dohod WTO.

Třetí kapitola pak podrobněji nastiňuje pozici Evropské unie (EU) k hlavním otázkám DDA. V menším míře je charakterizována i pozice České republiky (ČR). Tato kapitola také stručně vysvětluje základy procesu tvorby obchodní politiky na evropské úrovni a způsob, jakým do tohoto procesu vstupuje Česká republika. V závěrečné kapitole je tato studie shrnuta.

2. HLAVNÍ TÉMATA SOUČASNÉ WTO

Tematické problémy rozvoje a obchodu ve WTO jsou seřazeny jednak podle jejich aktuality pro nadcházející ministerskou konferenci v Hongkongu, a jednak podle toho, jak dlouho se o nich na půdě WTO hovoří. Pracovně je dělíme do následujících 4 skupin:

Nejtvrdší otázky – klíčové spory před zasedáním WTO v Hongkongu (zemědělství, služby a průmyslové trhy)

Sporné dědictví z Uruguayského kola – „staré“ problémy (duševní vlastnictví, anti-dumping, subvence a zvláštní vyrovnávací opatření, regionální obchodní dohody)

Nové otázky (investice, volná soutěž, vládní zakázky, usnadnění obchodu, životní prostředí)

Rozvojové hřiště (zvláštní zacházení pro rozvojové a nejméně rozvinuté země, implementace a urovnávání sporů, kompenzace a pomoc pro obchod)

Nicméně předtím, než se podrobněji ponoříme do hlavních sporných oblastí, je třeba stručně načrtnout formální stránku fungování WTO.

2.1 PRACOVNÍ PROGRAM Z DAUHÁ

Pro pracovní program WTO, deklarovaný na ministerské konferenci v katarském Dauhá v listopadu 2001, se též vžil označení *Rozvojová agenda z Dauhá (DDA)*. Je závazný pro případné celé další kolo jednání o liberalizaci světového obchodu, které zatím nese název Rozvojové kolo (Rozvojové kolo z Dauhá). O samostatné liberalizační kolo ale půjde jen v případě, že se je podaří úspěšně zavřít novou dohodou či více dohodami. Výsledek ministerské konference v Hongkongu je pro to zásadní, nikoliv fatální. Současný termín uzavření nového kola je stanoven až na konec roku 2006. Není vyloučeno, že do té doby se uskuteční ještě jedna ministerská konference, na které by pak již skutečně muselo dojít k uzavření dohody.

Pracovní program z Dauhá se víceméně bude řídit i *zasazením WTO v Hongkongu* od 13.–18. prosince 2005. Skladba a pořadí hlavních témat WTO před Hongkongem, jak jsme je vyše rozčlenili do 4 pracovních skupin, do značné míry odpovídá DDA. Některé skupiny otázek však formálně zaujmají trochu jiné místo. Procedurálně se v pracovním programu z Dauhá vyskytují následující kategorie v tomto pořadí:

- Uložená jednání
- Uložené revize dohod
- Nové oblasti pro jednání
- Singapurské otázky
- Nové pracovní skupiny
- Ostatní otázky

O otázkách prvních tří skupin se vedou či mají zahájit jednání, případně se jich týká ještě další práce výborů WTO. Další tři skupiny pak tvoří otázky, které se pro plnohodnotná jednání v různých výbořích WTO teprve připravují. Uložená jednání a uložené revize představují tzv. *vestavěnou agendu*, tedy oblasti, kterým se WTO musí věnovat, protože se k tomu členské státy společně zavázaly na některém z minulých zasedání.

Nejtvrdší otázky, základní sektorální problémy WTO, se nacházejí ve dvou skupinách. Jedna nese název *uložená jednání* (zemědělství a služby), kterou WTO převzala z programu liberalizačních kol před svým vznikem v roce 1995. Druhá se jmenuje *nové oblasti pro jednání* (přístup na průmyslové, resp. nezemědělské trhy – NAMA). Nové oblasti se dostaly na program WTO až na konferenci v Dauhá v roce 2001. Nejtvrdší otázky, jak napovídá název, představují jednoznačně nejdůležitější problémy jak z pohledu dopadu na rozvoj, globální ekonomiku, tak z pohledu WTO. Bude se jim věnovat kapitola 2.2.

Do *oblastí nových jednání* spadají ještě obchod a životní prostředí, *vyjásnění* nedostatků týkajících se mechanismu WTO pro urovnávání sporů a široká škála problémů, které dostaly pro zjednodušení souhrnný název *pravidla* (Rules). S výjimkou životního prostředí to pro EU a bohaté země (a tedy sekretariát WTO) nejsou nutně prioritní otázky. Čili zde agenda z Dauhá vychází vsříc spíše rozvojovým zemím.

Pravidla se rozumí přezkoumání sporných ustanovení o anti-dumpingu, subvencích a vyrovnávacích opatřeních (countervailing duties) a regionálních obchodních dohodách. O *pravidlech* už jednání ve WTO probíhala a většina z těchto tematických oblastí je již ošetřena dohodou. Praxe v těchto oblastech přináší problémy zejména pro rozvojové země, a proto je třeba o nich znovu jednat.

Pravidla společně s problematikou duševních práv tvoří náplň kapitoly 2.3. Tato kapitola se obecně zabývá klíčovými – nedořešenými a problematickými – výstupy z Uruguayského kola liberalizace světového obchodu. Nejsou to tak tvrdé otázky jako zemědělství či přístup na průmyslové trhy, ovšem představují dlouhodobé priority v agendě rozvojových zemí. Proto nese název „Nedořešené dědictví z Uruguayského kola“. Shrnuje víceméně tu část problémů tzv. implementace, které se dostaly na pracovní program DDA.

Otázky implementace, o nichž společně s urovnáváním sporů pojednává kapitola 2.5, se týkají všech problémů s existujícími dohodami (tedy i problémů s dohodami, které nejsou v Rozvojové agendě z Dauhá explicitně zmíněny). Je jich dlouhá řada – od neplnění litery či ducha dohod, přes technické problémy až po administrativní náklady. Deklarace z Dauhá zmiňuje „otázky a obavy související s implementací“ na popud rozvojových zemí jako vůbec první téma pro jednání v rámci Rozvojové agendy z Dauhá (DDA) ještě před zemědělstvím a službami. Není však pro ně zřízena vlastní procedurální skupina. Kromě těch problémů implementace, které jsou v agendě explicitně zmíněny, ty ostatní tak v ní vlastní formální místo ani nemají a jednání se o nich v nejbližší době nepovedou.

Explicitně se DDA zmiňuje o Dohodě o obchodních aspektech práv duševního vlastnictví (TRIPS), patrně nejvíce kontroverzní dohodě WTO z mnoha hledisek. Spadá společně s Dohodou o obchodních aspektech investičních opatření (TRIMs) pod tzv. *uložená přezkoumání* čili revize existujících dohod WTO (mandated review). Problematice obchodu a investic se budeme podrobněji věnovat v kapitole 2.4, protože leží v jádru tzv. singapurských otázek.

Životní prostředí je pro WTO sice téma, o kterém se hovoří již dlouho, ale žádná specifická jednání o něm neproběhla, ani k němu neexistují na půdě WTO žádné specifické smlouvy. Jeho relativně prioritní postavení v agendě DDA navzdory odporu rozvojových zemí je dáno velkým tlakem EU. Mezi tématy pro jednání se má dostat zcela nově, zatrazujeme ho proto společně s ostatními novými otázkami – singapurskými otázkami – do Bodu 2.4.

Singapurské otázky jsou čtvrtým a samostatným typem procedurálních skupin (po uložených jednáních, uložených revizích dohod a nových oblastech jednání), které najdeme na pracovním

2.2.1 ZEMĚDĚLSTVÍ

Oblast zemědělského obchodu dominuje agendě WTO od jejího vzniku v roce 1995. Představuje nej-složitější a nejvíce sporná jednání, která však mají zásadní důležitost pro největší okruh členských ze-států, ať již coby tzv. ofenzivní či defenzivní zájmy. Zemědělský obchod je stále nejvíce chráněným sektorem (konkrétně se nejmeně liberalizovaný obchod týká cukru, mléčných výrobků a tabáku), aplikovaná cla² v průměru dosahují 17 procent, zatímco u průmyslových výrobků pouze 9 procent. Zatímco rozvojové země uplatňují v průměru vyšší a plochá cla, rozvinuté země si drží pouze něko-lik, zato však velmi vysokých cel (tzv. *celní vrcholky*). Tarifní struktura zemědělského obchodu tak neumožňuje žádné jednoduché, všeobecně přijatelné formule pro liberalizaci. Přestože v zemích Ji-hu se v posledních dekáдах významně zvýšil podíl průmyslové výroby na HDP i na vývozech, ze-mědělství stále zůstává klíčovým způsobem obživy pro nejméně rozvinuté země a zejména nejchudší skupiny obyvatelstva v rozvojových zemích.

Uruguayaské kolo jednání o obchodní liberalizaci sice skončilo uzavřením *Dohody o zemědělství (AoA)*, avšak tato dohoda obsahuje závazek nejen pokračovat v jednáních, ale též odbourat dotace a podporu na základě zkušeností se stávající dohodou. Schválen byl rovněž zásadní požadavek, že v po-taz se budou brát nejen obchodní, ale rovněž neobchodní zájmy členských zemí, jako jsou potravinová bezpečnost a nezávadnost potravin, ochrana životního prostředí či ochrana a tvorba krajiny.

Kombinace různých důvodů zapříčinila, že i relativně podstatný závazek z Uruguayaského kola (sní-žení průměrných cel a podpora o třetinu) má daleko méně výrazné výsledky, než zejména rozvojové země doufaly. Na vině je především zvolená metodika liberalizace, technické provádění a politická volba zemí koncentrovat dohodnuté redukce ve svých clech do nejméně citlivých položek. K rostoucí nespokojenosti přispěly i přehnaně optimistické odhady možných dopadů zemědělské liberalizace, které šitily mezinárodní organizace, především OECD a Světová banka.

Problematika zemědělského obchodu se ve WTO člení na tři oblasti: přístup na trhy, domácí pod-poru a exportní dotace.

Přístup na trhy – Rozšíření přístupu na trhy považuje WTO za svůj ústřední cíl. Podle mnohých má lepší přístup na globální trhy největší potenciál přispět k rozvoji chudých zemí. Proto bylo již sna-hou Uruguayaského kola nejprve sjednotit a poté omezit rozmanné způsoby ochrany národních ze-mědělských trhů. Dovození cla, množstevní kvóty, základy a další omezení dovozu se proto všechny přivedly na cla (tzv. *tariffication*). Ta pak rozvinuté země zredukovaly v průměru o 36 procent a roz-vojové země o 24 procent (dvoutřetinový závazek v porovnání s vyspělými zeměmi).

V rámci DDA se jedná o další snižení. Mírnější snižení cíl bude platit pro kategorii tzv. *citlivých vý-robků*. Rozvojové země by pak měly mít navíc právo vybrat ty nejméně citlivé výrobky do kategorie *zvláštních výrobků*. Jaké výrobky to mohou být a jaký režim vůči nim bude uplatňován, však zů-stává předmetem zjištěných diskusí.

Rámcová dohoda z července 2004 nově zavazuje zejména bohaté země k reformě tzv. *celních eska-lací*. Celní sazby pro dovozy zemědělských výrobků se totiž často dramaticky liší podle míry přidané hodnoty. Zatímco dovoz surovin, jakou jsou kakaoové boby, často podléhá nízkému nebo nulovému proclení, dovoz hotových produktů (např. čokolády) čelí vysokým cłm. To však neplatí pro dovozy z nejméně rozvinutých zemí (LDCs), které mají garantovaný přístup na evropské a zčásti i američ-ké trhy bez omezení kvót.

zakázákách byly kvůli své nepřijímatelnosti pro rozvojové země prozatím uloženy k ledu.

Pátou a předposlední procedurální skupinu v DDA představují *nové pracovní skupiny*. V pra-covních skupinách WTO se rozpracovávají a předjednáávají všechna témata před tím, než se ob-jeví na oficiální agendě pro plnohodnotná a závazná jednání. Například životní prostředí či rozvojové aspekty obchodu již své pracovní skupiny mají. Tři odmítnuté singapurské otázky se ta-ké vrací k projednávání do pracovních skupin poté, co neuspěl pokus bohatých zemí zahájit o nich závazná jednání.

DDA předpokládá zřízení dvou *nových pracovních skupin* pro otázky obchodu, dluhu a financí a pro obchod a přenos technologií. Dotýkají se důležitých aspektů obchodu i rozvoje, ale pro WTO jsou to témata zcela nová a v přetřesené agendě si od nich zatím nelze příliš slibovat. V této studii se jim tudíž věnovat nebudeme.

Do poslední procedurální skupiny pracovního programu z Dauhá byly umístěny rozmanité *ostatní otázky*, tedy témata, která se jinač nevěšela. Kromě zvláštního a odlišného zacházení (SDT) pro rozvojové a nejméně rozvinuté země (LDC) se zde objevují ještě dvě příbuzná témata – technická spolupráce a budování kapacit a problematika malých podniků. Vycházejí vsříc sřížnostem rozvojových zemí, že agenda Rozvojového kola zatím žádné podstatné přínosy pro rozvojové země nenabízí.

Témata doplňuje ještě *elektronický obchod*. Této mladé, byt dynamické oblasti mezinárodního obchodu se nebudeme blíže věnovat. V současnosti se jedná pouze o to, zda se elektronický ob-chod bude od samého počátku těšit bezcelnímu režimu. Je to však další z okruhů problémů, kte-ré zatím nejsou dobře znápanované, vychází především z potřeb bohatých zemí a pro většinu rozvojových zemí představuje okrajové téma.

Je překvapivé, že zbylá témata z *ostatních otázek*, bezesporu ústřední pro liberalizační kolo ne-soucí název „Rozvojové“, se kumulují až na konci pracovního programu. Tím spíše, že na zase-dání v Hongkongu i v rámci celé DDA po roce 2005 se na ně může upřít klíčová pozornost. Proto je společně s kompenzacemi a pomocí pro obchod (Aid for Trade) zařazujeme do závěrečné ka-pitoly 2.5, která širěji pojednává o rozvojevém rozměru mnohostranného obchodního systému. Poslední dvě oblasti jsou relativně nové. Vycházejí z koncepce zvláštního a odlišného zacházení a původní pracovní program z Dauhá je explicitně neobsahuje. Před zasedáním v Hongkongu se o nich ale hodně mluví.

2.2 NEJTVRDŠÍ OŘÍŠKY

Před konferencí v Hongkongu se stále vede spor o tzv. *modalitě* vyjednávání, tzn. univerzální vzorce pro omezení ochrany trhů a obecné cíle pro liberalizaci, či pro stanovení nových pravidel obchodu. Bez nich nemůže začít vlastní jednání o konkrétních procentech a termínech liberali-zace u jednotlivých sektorů a pro jednotlivé země (a skupiny zemí). Stáry se až do termínu tisku této studie nedohodly na spravedlivě společné základně pro omezování cel a dalších bariér, ani na vzorcích pro jejich snižování, ani na míře pružnosti pro výjimky z liberalizace.

Vidina dalšího neúspěšného zasedání WTO v Hongkongu a související tlak obchodních a finanč-ních kruhů ještě dále zvyšují sázky při jednáních. Hlavní aktéři, počínaje uskupením G-4 (EU, USA, Brazílie, Indie), však snižují své ambice. Ministerská konference bude více formální udá-lostí než momentem skutečného posunu, protože postupná jednání v neméně intenzitě se již

a politické cíle – zaručování práce farmarů, venkovského osídlení, strategických zásob, zajištění kvality a bezpečnosti potravin či ochrana a tvorba krajiny (zmiňené neobchodní zájmy, v EU se pak hovoří o tzv. *multifunkcionalitě* zemědělství). Tato rozpolcenost zemědělské výroby mezi produkci soukromých a veřejných statků však způsobuje, že oblast domácích podpor patří k nejcitlivějším a nejsložitějším tématům jednání v rámci WTO.

V jednáních o liberalizaci zemědělského obchodu se proto rozlišují různé skupiny domácích podpor podle toho, do jaké míry jsou průhledné, (ne)ovlivňují výši cen na trhu a umožňují působení tržních signálů. Povolené druhy podpory jsou zahrnuty v tzv. *zelené skupině* (Green Box), jež obsahuje programy na podporu vzdělávání, poradenství, vědy, výzkumu, marketingu, pojištění proti přírodním pohromám, podporu znevýhodněným oblastem a skupinám, pomoc při re-strukturizaci či budování venkovské infrastruktury (veškeré inženýrské sítě). Do zelené skupiny patří též přímé platby zemědělcům, které nejsou vázány na objem produkce a výši cen.

Nejskodiivější druhy podpor vymezuje tzv. *jantarová skupina* (Amber Box): zde se koncentrují programy, které podporují nárůst produkce při cenách vyšších než na světovém trhu – například státem garantované (intervenční) ceny. Již v Uruguayském kole byla dohodnuta omezení těchto plateb o 20 procent do roku 2000 pro rozvinuté a o 13,3 procent do roku 2004 pro rozvojové země. Důležitou výjimku ovšem představuje takzvané pravidlo *de minimis*. Legalizuje škodlivou jantarovou podporu, pakliže nepřesáhne 5 procent hodnoty celkové produkce daného výrobku či 5 procent celkové zemědělské produkce u programů, které nejsou zaměřeny na jednotlivé výrobky.

Poslední kategorií je *modrá skupina* (Blue Box), jež zahrnuje podpory se sníženým účinkem – podporu výroby doplněnou o mechanismy snižující její nárust, jako například postupně omezené přímé platby farmářům vázané na produkci. Tato přechodná skupina vznikla především kvůli EU a odráží její snahu zajistit si čas pro reformy *společné zemědělské politiky* (CAP). I na modrou skupinu se vztahuje pravidlo *de minimis*.

Pozornost před konferencí v Hongkongu se soustředí na všechny tři barevné skupiny a všechny tři oblasti. Zejména pak na přístup EU, která v rámci jednání o liberalizaci zemědělského obchodu čelí největší kritice. Reforma bývalého eurokomisaře pro zemědělství Franze Fischlera, který v roce 2003 začal s oddělováním výše přímých plateb od objemu produkce (tzv. *de-coupling*), formálně znamená postupný přesun asi tří čtvrtin modrých podpor do zelené skupiny.

Mezi rozvojovými zeměmi a nevládními organizacemi však vládne silná obava, že se jedná o pouhé „přelakování dotací na zeleno“. Vyjmutí zelené skupiny z jednání o omezování dotací a její rozšíření pravděpodobně povedou k pokračující vysoké ochraně evropského zemědělství a poškozování domácích produkce a vývozních možností u rozvojových zemí.

Reforma CAP ani poslední návrhy na snížení bariér vstupu na evropský zemědělský trh proto vyjednávače z ostatních členských zemí, včetně USA, neuspokojily. EU však není jen pod vnitřním tlakem Cairnské skupiny a USA, jejichž zemědělské dotace mají stále o něco menší rozsah než evropské. Čelí i silnému vnitřnímu tlaku evropské zemědělské lobby a jižních zemí EU vedených Francií, které odmítají razantní odbourání zemědělských dotací a liberalizaci sektoru.

Rozvojové země (zejména skupina G-20) stejně jako skupina čistých vývozců zemědělských produktů (Cairnská skupina) však kritizují jako nedostatečné reformy EU i návrhy USA a Japonska. Od Uruguayského kola se přístup rozvojových zemí (s nezanedbatelnou výjimkou těch s preferenčním přístupem) na trhy rozvinutých zemí podstatně nezlepšil, ani nedošlo k razantnímu odbourání škodlivých podpor v bohatých zemích. Celkové dotace do zemědělství v bohatých zemích

zůstávají, i když jejich podíl na celkové vývozců potravin a průmyslových výrobků velmi poklesl. Travinářské korporace), kteří usilují o maximální přístup na trhy bohatých zemí a o co nejvyšší hodnotnější poměr světových cen a vyvezeného objemu zboží – což by jim zaručovalo co nejvyšší zisky. Jejich mluvčím (nejen) na půdě WTO je takzvaná *Cairnská skupina*, do níž patří Austrálie, Nový Zéland, Kanada, JAR, Argentina, Brazílie, Chile, Indonésie, Malajsie, Thajsko a dalších 7 menších rozvojových zemí. Na straně druhé se liberalizace velmi sítěží čistí dovozci potravin a chudší země s preferenčním přístupem na bohaté trhy.

Čistí dovozci potravin doplácí na zvyšování světových cen, v důsledku odbourání exportních dotací (menší nabídka vyváženého zboží na světové trhy zvýší cenu). Většina z nich patří mezi nejchudší země světa a prohlubuje se tím jejich závislost na potravinové pomoci. Daleko početnější a silnější skupinou jsou nejméně rozvinuté země, země ACP či další rozvojové země se zvláštními vztahy s rozvíjenými zeměmi a s privilegovaným přístupem na jejich trhy (sdružené ve skupině G-90). Nízká či nulová cla a množstevní kvóty jim dosud zajišťovala zvláštní ujednání, jako jsou Dohody z Lomé a z Cotonou¹ iniciativa *Vše kromě zbraní* (Everything but Arms: EU-LDCs), anebo americký *Zákon na podporu růstu a přiležitosti pro Afriku* (AGOA-Africa Growth and Opportunities Act). Díky postupující liberalizaci (větší přístup pro všechny země) však tyto bývalé kolonie či nejchudší země přicházejí o privilegovaný přístup na trhy vyspělých zemí, resp. se snižuje náskok, který mají vůči ostatním zemím s neprivilegovaným přístupem (tzv. *eroze preferencí*).

Exportní dotace (vývozní souítěž) – jakékoliv dotování vývozu zboží a služeb je ve WTO obvykle přísně zakázáno. Subvencované výroby sice představují nejmenší částku ztrát ze všech tří oblastí zemědělského obchodu, ale jejich dopady velmi silně *narušují obchod*. Jejich cílem je často pomoci vyvézt národní zemědělské přebytky. Uměle snižují světové ceny a vytlačují z trhu řetovou konkurenci. Rozvinuté země si však u zemědělských produktů vymohly výjimku (naprostá většina rozvojových zemí si dotování svých zemědělců nemůže dovolit). Všechny země, které v době jednání o AOA využívaly exportních dotací, dostaly možnost v této praxi pokračovat za předpokladu, že své výdaje na zemědělské subvence sniží o 36 procent a subvencované množství o 20 procent.

Rámcová dohoda z července 2004 však na podnět EU zmiňuje nezbytnost zohlednit i další formy zemědělských exportních dotací, jako je poskytování zvlhodněných úvěrů, nadstandardního pojištění či úvěrových záruk pro zemědělské exporty, což je především běžná praxe v USA, a zneužívání potravinové pomoci a státních podniků². *Červenacový balíček* také stanoví, že veškeré poskytování exportních dotací má být definitivně zakázáno, ale zatím nebylo schváleno konkrétní datum.

Zvláštní místo zaujímají subvence, které plynou do *bavlnářství* v bohatých zemích. Již na konferenci v Cancúnu přišly africké země s důkazy o ničivém dopadu těchto podpor na jejich malé ekonomiky závislé na exportu bavlny. Požadavky na dramatické omezení těchto dotací (a zřízení fondu na kompenzaci ztrát, které bavlnářské dotace způsobují chudým zemím) získaly i podporu vedení WTO. EU slíbila důrazné a rychlé reformy. Spojené státy, pro něž je to daleko větší vnitropolitický problém, byly nuceny k omezení svých dotací a úvěrových programů pro jižanské bavlnáře po prohraném sporu ve WTO. Reakce bohatých zemí mají silně především povahu slibů. Frustrace afrických zemí tak přetrvává. Nemí divu, že právě afričtí diplomatae svým odchodem z jednání dokonali propad konference v Cancúnu. Bavlna se nejspíš opět stane jedním z neuralegických bodů jednání v Hongkongu.

Domácí podpora – Využívání exportních subvencí a domácích podpor má úzkou souvislost. Přebytky vzniklé v důsledku „vnitřních dotací“ mohou často vyžadovat exportní dotace, aby je bylo možné prodat alespoň v zahraničí. Zdaleka ne všechny formy domácích podpor však škodí mezi-

kirovu EU iEUH v luo civiv pjiipavetia. incoocbau vy de v bez omlyvci vltunuvai vovapci vltuu. Unie. Navíc by došlo k silné erozi preferencí a otirožení zájmů nejchudších zemí sdružených ve skupině G-90. Pro některé země skupiny G-20, která reprezentuje přes polovinu světových farmářů, je to přijatelný návrh, ale pro jádro G-20 kolem Brazílie, Cairnskou skupinu a americký Kongres (nikoliv nutně pro americké vyjednavče) nepředstavuje návrh Komise dostatečný ústupek.

V Ženevě tak postupně sílí rezignace na dosažení dohody o „plných modalitách“ v Hongkongu, a tím i na zahájení vlastních jednání o liberalizaci zemědělského obchodu již po ministerské konferenci. Bez dohody o zemědělství však nelze očekávat ani dohodu v oblasti průmyslových trhů a obchodu se službami.

2.2.2 SLUŽBY

Jestliže zemědělský obchod je považován za klíčový sektor pro rozvojové země, pak rozvinuté země mohou nejvíce potenciálních zisků realizovat v oblasti další redukce průmyslových cel (viz další kapitola) a především v obchodu se službami. Sektor služeb již delší dobu patří k největším zdrojům ekonomického růstu a zaměstnanosti v USA, EU, Japonsku a dalších rozvíjejících zemích.

Většina rozvojových zemí má v současnosti poměrně slabý potenciál výrazněji řešit z liberalizace služeb, protože ekonomika služeb je u nich zatím v plenkách. Přesto svůj zájem, jakkoliv omezenější, mají na liberalizaci i chudší země, včetně nejméně rozvíjejících zemí a malých ostrovních států, například v oblasti turistiky, dopravní a telekomunikační infrastruktury. Některé služby (zejména služby postavené na méně kvalifikované práci) se soustředí v lokalitách chudých zemí, kde jiné ekonomické aktivity prozatím nejsou dobře možné.

Obecně je však u obchodu ve službách k dispozici daleko méně zkušeností a údajů než u obchodu se zbožím. Je těžké odhadnout dopady stávající i případné další liberalizace, její náklady a přínosy pro jednotlivé země a regiony.

Oproti zboží se služby vyznačují několika významnými odlišnostmi. Služby jsou v jádru nehmotné s omezenou možností přepravy, poměrně a omezeně skladovatelné, spotřebovávají se hned v okamžiku vzniku. Obchod se službami nelze regulovat pomocí klasických cel a příslušná dohoda WTO z Uruguayského kola, *všebecná dohoda o obchodu ve službách (GATS)*, proto daleko příměji zasahuje do celé škály dalších národních mechanismů regulace.

I definice služeb ve WTO je velmi široká. Zahnuje škálu činností od střihání vlasů a úklidu, přes dopravu, turistiku, maloobchod, programování až po energii, telekomunikační služby, pojišťovníctví a bankovníctví. V terminologii WTO dokonce pod služby připravované pro liberalizaci spadají i sektory, které alespoň v Evropě jsou tradičně chápány jako služby veřejné – pošty, vodohospodářství, zdravotnictví a vzdělávání.

Zvláštnímu charakteru služeb odpovídá také odlišný charakter GATS. Původní představa počítala v myšlence stále otevřeného procesu, založeného na přístupu *vezděla nahoru* (tzv. *bottom-up*). Každá země si přitom může autonomně určit, zda a jaké sektory bude liberalizovat. Rozvojovým zemím pak GATS slibuje jak přednostní liberalizaci těch sektorů a typu transakcí (modů nabídky, viz níže), které jsou v jejich exportním zájmu, tak flexibilní možnost pomalejší a méně rozsáhlé liberalizace, pokud je to v jejich dovozním zájmu.

potomci). Naopak zejména v důsledku nátlaku mezinárodních finančních institucí (MMF a Světové banky) byla řada rozvojových zemí nucena sama otevřít přístup na své zemědělské trhy. Možnost bránit se dovozu – často dotovaným – potravin alespoň pomocí dotací pro zemědělskou produkci na domácí trhy jim však byla odepřena.

V samém jádru jednání o zemědělském obchodu jde o to, jaký typ zemědělské produkce je nejvíce v zájmu rozvoje a jaký charakter světového zemědělství převládne. Přestože USA i EU stojí společně pod palbou kritiky kvůli svým dotacím, jejich koncepce zemědělství jsou ve své podstatě velmi odlišné. Evropská koncepce multifunkčního zemědělství v praxi stále silně nahrává evropským agrokorporacím (až 80 procent všech dotací směřuje 20 procentům největších producentů) a poškozují rozvojové země. Přesto daleko více odpovídá volání rozvojových zemí po zhlédnutí jejich rozvojových potřeb, zejména zajištění neobchodních zájmů, jako jsou potravinová bezpečnost a rozvoj venkova. Ponechává státům nástroje na ochranu drobných farmářů, veřejného zdraví a životního prostředí.

Přístup Cairnské skupiny (tedy i řady větších rozvojových a menších středně rozvíjejících zemí) a USA, které dotují své zemědělství zejména kvůli dotacím EU, naopak usiluje o maximální liberalizaci zemědělství a rezignaci na kultivaci veřejných (neekonomických) služeb, které zemědělství může produkovat. V USA každoročně opouští zemědělství kolem 35 000 drobných farmářů. Ultraliberalní představa, v níž se zemědělství stává především globální ekonomikou stáří většího rozsahu a stále menší omezení, odpovídá nejvíce zájmům velkých nadnárodních potravinářských firem, v jejichž rukou už se globální zemědělský obchod (na Severu i na Jihu) koncentruje. Je otázkou, do jaké míry může tato představa odpovídat širším rozvojovým zájmům nejchudších zemí a zájmům nejchudších skupin obyvatel v rozvojových zemích obecně.

STUŽACE PŘED HONGKONGEM

Otázka zemědělské liberalizace se pro neaktivnější a nejsilnější rozvojové země stala po konferenci WTO v Dauhá jednacím bodem číslo jedna. Představuje reálný i symbolický test odhodlanosti, do jaké míry myslí bohaté země své historické sliby a rétoriku o Rozvojevém kole vážně. Avšak požadavky rozvojových zemí, resp. jejich podskupin, jako jsou země ACP, nejméně rozvíjené země, G-90 či v Cancúnu vzniklé uskupení G-20, se začaly nejen stupňovat, ale také rozcházet.

Pro situaci v zemědělství platí víc než pro jiné oblasti, že státy se nemožou dohodnout na spravedlivé společné základně pro omezení cel a dalších bariér, ani na vzorci pro jejich snižování, ani na výjimkách (zvláštní a citlivé výrobky). Protože zemědělský obchod se vyznačuje velkým rozpětím mezi maximální povolenou (vázanou) a reálně aplikovanou ochranou trhu (jak u cel, tak u domácí podpory), bylo by kvůli citelnému zlepšení přístupu na trhy bohatších zemí a omezení škodlivých dopadů na globální trh třeba škrtnat vázané úrovně ochrany a podpory natolik, aby se snížily pod úroveň dnes aplikované míry.

Po iniciativách všech hlavních zájmových skupin na podzim 2005 byl sice určitý pokrok dosažen ve všech třech oblastech (přístup na trhy, domácí podpora, exportní dotace), ale je příliš malý na to, aby značil průlom ke shodě a ochotu změnit pozice v jiných oblastech DDA (služby a NAMA). Evropská komise, na jejíž straně mič stále je, nabídla sedmdesátiprocentní omezení subvencí a snížení cel na zemědělské dovozy v průměru z 22,8 na 12,2 procent. Touto nabídkou se nejspíš dostala na hranice svých politických možností vzhledem k hlasitým protestům Francie a zemědělské lobby v EU.

VÍDEJ PÍLU LIBERALIZACI SLUŽEB, POUŽÍVÁ SE K NÍ ZÁKLADNÍ KATEGORIE A PODROBNĚ PŘÍSTUP V JINÝCH VÝSTAVKÁCH (tzv. *roll-back*). V kombinaci s požadavkem, aby se zahraničním firmám dostávalo stejného zacházení jako domácím firmám, to může vést ke značným problémům při úsilí místních orgánů či národní vlády vypořádat se s plnou šíří těžko předvídatelných důsledků naplňování GATS.

Jednání vzájemně přičítají s *naotkazannu* na sektory služeb, jez činej otevřít zahraničnii kon-kurencii, a s *požadavky* na sektory, jejichž liberalizaci by si přály u jiných zemí. Závazky se pak vztahují pouze na ty oblasti a mody, kde existují nabídky alespoň jednoho člena WTO.

Přítom platí základní principy WTO – nediskriminace mezi členskými zeměmi WTO (tzv. *doložka nejvyšších výhod*) a nediskriminace mezi domácími a zahraničními firmami (*národní zacháze-ní*). Za přímé překážky volného obchodu ve službách se označují domácí omezení počtu poskyto-vatelů určité služby, objemu služeb či omezení zahraničního podílu na podnikání. Nepřímé překážky se týkají především podmínek pro udělování povolení či licencí.

Podle způsobu, jakým se služby dostávají přes hranice, rozlišuje GATS čtyři tzv. *mody poskytování*.

Obchod přes hranice – poskytovatel i spotřebitel služby se nacházejí v různých zemích. K tran-sportu dochází pomocí pošty, telefonu či e-mailu. Příklady zahrnují konzultantské služby, telefonické operátor(k)y či programátor(k)y.

Spotřeba v zahraničí – zákazník se kvůli spotřebě přesouvá do zahraničí, jako například turisté kvůli dovolené, pacientů kvůli pobytu v lázních či studentů kvůli magisterskému titulu.

Obchodní přítomnost – služba se spotřebává v zemi zákazníka, kde poskytovatel kvůli tomu zřizuje své zastoupení či dceřinou společnost. Typickými příklady jsou služby, jejichž poskytování je závislé na určité infrastruktuře, jako energetika, vodohospodářství či ban-kovníctví. V této oblasti funguje GATS zároveň jako dohoda o přímých zahraničních investicích.

Migrace fyzických osob přes hranice – zahrnuje služby, kvůli kterým se do země spotřebitele pře-souvají pouze jednotliví lidé. Týká se jak vysoce kvalifikova-ných expertů (poradců či manažerů), tak pracovníků s nízkou kvalifikací, námezdních či příležitostných prací (au-pair, sezónní výpomoc při sklizních či dělnické práce na stavbách).

Každé další kolo jednání o liberalizaci světového obchodu by mělo přinést vyhodnocení toho, jak se doposud daří naplňovat GATS. Zejména očekávání rozvinutých zemí zatím naplněna nejsou. Rozvojové země byly doposud opatrné ve svých nabídkách zejména v modu 3, rozvinuté země v modu 4.

V posledním modu spočívá nevyhrocenější spor při jednáních o liberalizaci obchodu ve služ-bách. Bohatě země se velmi brání tomu, aby se GATS stal svého druhu globální dohodou o mi-graci, přestože většina rozvojových zemí usiluje o liberalizaci „vývozu fyzických osob“ pouze pro dočasnou práci, nikoliv permanentní emigraci. Bez ohledu na stupeň jejich rozvinutosti se všechny rozvojové země vyznačují silnou nabídkou pracovních sil – vedle zemědělské produkce to lze považovat za jejich hlavní komparativní výhodu. Navíc výdělký pracovníků, posílané ze za-hraníčí domů, představují čím dál důležitější zdroj financí zvláště pro chudé země. Globálně či- ní tzv. *remitendy* podle posledních odhadů Světové banky asi 200 mld. dolarů ročně, což je pro rozvojové země významnější příjem než oficiální rozvojová pomoc (v posledních letech se pohy-buje kolem 70 mld. dolarů ročně).

Jako příklad liberalizace služeb potenciálně přínosné pro rozvoj, která však může špatně skončit, mů-že sloužit *neopovězená privatizace* strategické veřejné služby. Například distribuce energie či distribu-ce vody, která je v zargonu WTO charakterizována jako „*essential public utility služba*“ – jejím výsledkem jsou vyšší ceny a horší přístup ke službám zejména pro chudé a venkovské obyvatele. Právě proti zahr-nutí vodohospodářství, na něž však má zájem řada velkých nadnárodních firem se sídlem v Ně-mecku a Francii, do jednání o liberalizaci služeb se ozývají největší protesty rozvojové komunity.

Nepovedená privatizace veřejných služeb může mít velmi vážné důsledky pro rozsáhlé popula-ce chudých lidí. K řadě takových nepovedených privatizací došlo nejen v rozvojových ale, i v roz-vinutých zemích. Proto poté, co se seznam nabídek a požadavků Evropské komise dostal na veřejnost, došlo k jeho ostré kritice zejména z řad nevládních organizací a odborů. EU pak by-la nucena zredukovat zejména svou nabídku a stáhnout z ní vzdělání, zdravotnictví a vodó-hospodářství. Některé rozvojové země však liberalizaci veřejných služeb samy nabízejí (např. Indie a některé státy Karibiku chtějí otevřít liberalizaci své zdravotnictví).

Jiným typem rizika GATS může být nemožnost regulovat strategický podnikatelský sektor napří-klad při ohrožení přírodních atrakcí nadměrným nárůstem turistického průmyslu, anebo při za-jíštění, že investice do turistiky skutečně mají přínosy i pro místní obyvatele.

Přítom některé rozvojové země a jejich regionální bloky již pokročily v tzv. *autonomní libera-lizaci*, mohly by příznivě odpovédět na nabídky bez nutnosti významně měnit domácí režim, a získat tak *breveit* pro další vyjednávání na půdě WTO. Například země Rozvojového sdružení jižní Afriky (SADC) se samy vzájemně zavázaly k podstatné liberalizaci telekomunikací.

STRUČE PŘED HONGKONGEM

Termíny pro odevzdání prvních požadavků (červenec 2002) a prvních nabídek (březen 2003) dod-žel jen malý počet – především rozvinutých – zemí. K březnu 2003 odevzdalo své požadavky asi 30 většinou větších rozvojových zemí. Do konce července se v ženevském sídle WTO sešlo 68 prvotních nabídek a 24 revidovaných nabídek. Věšína rozvojových zemí zatím váhá jak s předložením nabi-dek, tak s předložením požadavků na liberalizaci služeb. Odráží to jejich nejistotu ohledně potenci-álních přínosů a nákladů, ale také omezené kapacity analyzovat jejich stávající režim obchodu se službami. Bohatě země zřejmě budou tláčit na opuštění systému nabídek a požadavků, který se pod-le nich neosvědčil. Jaké nové či alternativní metody (plurilaterální dohoda, minimální požadavky na kvalitu i kvantitu rabídky pro všechny státy) získají podporu, však zůstává otevřenou otázkou.

2.2.3 PŘÍSTUP NA NEZEMĚDELSKÉ TRHY (NAMA)

Přístup na průmyslové (nezemědělské) trhy je menším a přehlednějším problémem než jednání o zemědělském obchodě. Vyznačuje se zejména tím, že zemědělstvím více paralel než atypický přístup zvolený pro uvolňování obchodu v relativně mladém sektoru služeb. Průměrná průmyslová cla jsou na velmi nízké úrovni a většina obchodních bariér již byla odbourána v prvních liberalizačních kolech v rámci *Všeobecné dohody o clech a obchodu (GATT)* ještě před vznikem WTO. Nicméně narozdíl od země-dělství zde stále zůstává řada států se zcela nevázanými cly, u nichž se vyjednává, zda a v jaké míře budou zafixována na určité úrovni a jakou váhu u ostatních zemí tyto závazky budou v jednáních mít.

leky a *pravácku bezostyšnosti* domorodců opovrhují, které dříve voposlu vyvíře prístupné (шопування), a vymáhat na kormoliv placení licenčních poplatků za jejich komerční používání. Drobní farmáři například v řadě pěstovaných odrůd ztrácejí právo skládat, prodávat či obchodovat s osivem. Tato praxe přímo ohrožuje biodiverzitu i *potravinnou suverenitu* – právo pěstovat a reprodukovat odrůdy potravin vybrané podle místních a národních kulturních preferencí, ekologických ohledů a bezpečnostních zájmů.

Farmaceutické korporace stojí i v jádru druhého konfliktu – problému s ochrannou veřejného zdraví. Až těsně před ministerskou konferencí v Cancúnu v roce 2003 částečně ustoupily firmy jako Pfizer a americká vláda, jejíž podporu si zajistily požadavkům rozvojových zemí na možnost domácí reprodukce patentovaných léků bez nutnosti udílet licence v případech krize veřejného zdraví. Mínil se tím zejména léky proti HIV/AIDS, malárii a dalším chorobám, které každoročně způsobují smrt miliónů lidí v chudých zemích.

Závěrečná dohoda (Deklarace o TRIPS a veřejném zdraví) ze 30. srpna 2003 má status dočasné výjimky z *povinného licencování* vyžadovaného TRIPS. Stala se však kompromisem, o jehož výklad, naplňování a skutečný rozvojový přínos se stále vedou spory. Právo bezplatně reprodukovat patentované léky, klíčové pro ochranu národního zdraví, dostaly pouze rozvinutější země jako Indie, Keňa či Brazílie, které disponují potřebnou výrobní kapacitou.

Není zcela jasné, zda země tyto tzv. *generické léky*, vyrobené doma bez licence za zlomek světové ceny, mají pouze pro domácí použití či je mohou vyvážet do ostatních potřebných zemí. Pokud by to nebylo možné, všechny ostatní – a zejména ty nejmenší a nejchudší – země by pak musely léky dovážet za určitých podmínek a na základě mezinárodních dohod či dohod s nadnárodními farmaceutickými koncerny. Ty těmto zemím sice poskytují slevy na nákup klíčových farmaceutických produktů, ale podržely by si tak kontrolu nad strategickými léky, jejich světovou cenou a distribucí mezi nejchudší obyvatele.

Také není stále jasné, jakým způsobem má být definována *krize ohrožující veřejné zdraví* a zda a jakou pomocí (transfer technologií, budování kapacit) by měly obdržet nejchudší země bez vlastní farmaceutické výroby. Nicméně rozvojové země ještě plně nevyužily ani slávající pravidel a výjimek TRIPS. Keňa a další africké země například dosud nepatentují své anti-retrovirální léky a řada firem se stejně raději vymula povinnému udělování licencí a nabídlu chudým zemím léky za snížené ceny.

Rezervovaný přístup farmaceutických firem z bohatých zemí k rozšíření produkce generických léků pramení ze strachu, že původně nekomerčně vyrobené a obchodované léky by se mohly (re-exportem) dostat na trhy třetích zemí i zpět na trhy bohatých zemí. Ale také z obavy, že hlavní výrobci generických léků například z Indie a Brazílie by převzali část rozvojových trhů. Možnost vyvážet generické léky by tak opět nejvíce prospěla zejména velkým středně rozvinutým zemím, ale také by mohla výrazně stabilizovat přísun klíčových léků do nejchudších zemí a snížit jejich cenu, což by mělo velmi pozitivní dopad na plnění Rozvojových cílů tisíciletí (MDGs).

Jednání stále probíhají i mimo WTO. Deklarace o TRIPS a veřejném zdraví překračuje agendu Rozvojového kola z Dauhá. Snahou rozvojových zemí je přilepřit dočasnou výjimku z Deklarace jako plnohodnotnou součást dohody TRIPS.

V rámci TRIPS stojí za zmínku ještě problematika tzv. *zeměpisných označení*, která patří k prioritám České republiky (viz kapitola 3.2). V současnosti sice byla přesunuta do jednání o zemědělském obchodu, protože zatím se jedná o potravinářské výrobky, ale svým charakterem spadá pod TRIPS.

zliackami villa a шовили, které uznačují zeměpisný původ (вина, винаипагитие – захиравање), jako Cancúnu se jednalo o rozšíření zeměpisných označení i na jiné výrobky – například pizeňské pivo, parnskou šunku, ale také tradiční produkty některých rozvojových zemí.

Je to jeden z velkých sporů WTO, kde hranice neprobíhá mezi rozvojovými a bohatými zeměmi, protože zájmy zemí se silně rozcházejí uvnitř těchto uskupení, včetně samotné EU, která rozšíření iniciovala. Objev se zřejmě i na pořadu dne v Hongkongu. Mezi hlavní oponenty ochrany tradičních potravinářských výrobků patří zejména USA, Kanada či Austrálie, jejichž firmy hojně využívají tradičních evropských názvů pro své výrobky.

Revize TRIPS je obsažena jednak v dohodě samotné, jednak se na ni explicitně odvolává i Deklarace z Dauhá, která je základem pracovního programu i pro konferenci v Hongkongu. Přestože revize nefiguruje na prominentním místě agendy pro zasedání WTO v Hongkongu, lze očekávat, že jednání budou komplikovat nejen spory o konkrétní klauzule TRIPS, popsané výše, nýbrž i výhrady vůči jejímu charakteru a důsledkům obecně.

Již od schválení TRIPS rozvojové země usilují o revizi této dohody. Ve WTO by měl platit princip vzájemných výhod. Z této dohody však rozvojové země jako celek vycházejí jednoznačně poškozené – náklady na implementaci TRIPS jsou vysoké, zatímco přínosy mizivé. Oxfam odhaduje, že jen v důsledku zvýšení licenčních plateb chudé země každoročně přicházejí až o 40 miliard dolarů. Polovinu získávají firmy z USA. Ze systémového hlediska je pak otázkou, zda dohoda, která zakládá na monopoly a silně omezuje konkurenci, by vůbec měla být součástí WTO, jejímž cílem je liberalizace a podpora volného obchodu. Existují jiné mezinárodní organizace, jako například Světová organizace duševního vlastnictví (WIPO), kterým je tato problematika vlastní.

STUJACE PŘED HONGKONGEM

Oblast práv duševního vlastnictví nebude nejspíš hrát v Hongkongu tak zásadní roli jako jednání o zemědělství, službách a NAMA, s výjimkou vztahu k veřejnému zdraví. Ministerská konference bude na nátlak rozvojových zemí – ačkoliv jejich zájmy nejsou zcela shodné – nejspíš usilovat o dořešení otázky povinných licencí pro léky. Finální podoba (charakter výjimky a pomoc zemím bez kapacit pro výrobu generických léků) a forma (uvnitř či mimo TRIPS) dohody budou věci složitých jednání. Očekávaná jednání o zeměpisných označeních byla přesunuta pod agendu zemědělského obchodu, kde budou jedním z (komplikujících) faktorů při jednáních o přístupu na trh.

2.3.2 DUMPING A SUBVENCE

Ministři obchodu se v Dauhá dohodli, že v novém kole budou zahájena jednání též o dohodách o antidumpingu (AD) a subvencích (SCM) (společně v odstavci 28 Deklarace z Dauhá). Cílem je vyjasnit a zlepšit prováděcí pravidla při zachování základního ducha a principů těchto dohod.

Dumpingem se obecně rozumí situace, kdy se určitý produkt vyváží a prodává za cenu nižší, než jsou náklady na jeho výrobu či prodejní cena v zemi původu. Cílem dumpingu je získat na zahraničním trhu neoprávněnou výhodu oproti konkurenci. Zasažené státy mají proto právo se bránit. Tato problematika je zmíněna v článku VI GATT a při vzniku WTO byla rozpracována v samostatné *Antidumpingové dohodě* (AD), která podrobněji specifikuje, jaké jsou povolené a nepovolené reakce členských států při ochraně spravedlivé soutěže na jejich trzích.

k ochraně svých trhů. Ustanovení GATT jsou velmi obecná a vedou k různému vykladu. Není proto divu, že řada bohatých zemí pak Antidumpingovou dohodu zneužívá k ochraně svých trhů i před levnými dovozy, které se však neprodávají za dumpingové ceny.

Jádro sporu mezi bohatými a rozvojovými zeměmi spočívá ve způsobu, jakým se určuje tzv. *dumpingová marže* (rozdílnost mezi cenou doma a cenou na zahraničních trzích, případně mezi výrobními náklady a cenou na zahraničním trhu), ve výši antidumpingového cla (v plné výši dumpingové marže či menší) a ve způsobu, jakým jsou antidumpingové případy řešeny mechanismem WTO pro urovnávání sporů.

Pro většinu rozvojových zemí je velmi složité vyplnit veškeré formuláře na svoji obhajobu a přinášejí to dodatečné náklady. Rozhodčí panel pak ani neurčuje, zda skutečně došlo k dumpingu, ale pouze zda byla naplněna litera Antidumpingové dohody. Vzhledem k malým cenovým rozdílům konkurenčních výrobků na trzích dočítají při uvalení maximálních antidumpingových cel nezřídka k úplnému zastavení dovozu zboží z obviněné země (namísto toho, aby byly pouze srovnány podmínky pro spravedlivou soutěž). Rozhodnutí vyžaduje určitou dobu, po kterou nese ztrátu bez nároku na její náhradu.

Navíc se stalo běžnou praxí ve Spojených státech a v EU, že v okamžiku, kdy dovozců z rozvojové země prokáže, že o dumping nešlo, již čelí další antidumpingové kauze. Řada dovozců v oborech nejvíce citlivých pro bohaté země (textil, ocel) tak v podstatě tpejí sérií nepřetržitých antidumpingových opatření. Dovožci proto v některých případech raději volí dražší náhradu za zboží z rozvojových zemí, která je však zbavuje nejistoty a nutnosti neustále platit antidumpingová cla.

Podobně jako u antidumpingových opatření stanovuje *Dohoda o subvencích a vyrovnávacích opatřeních (CSM)*, jaké jsou povolené a zakázané druhy domácích a exportních subvencí a jakým způsobem se mohou země bránit proti nepovoleným subvencím. Nabízí dva způsoby – žádost o zastavení subvencí přes žalobu u mechanismu WTO pro urovnávání sporů anebo zavedení vlastních vyrovnávacích cel (countervailing duties). V analogii k antidumpingovým opatřením musí země, jež se brání, provést důkladné šetření, které prokáže existenci nepovolené dotace a určit škodu způsobenou domácím výrobcům.

U vyrovnávacích opatření proti nepovoleným subvencím dočítají k poškozování rozvojových zemí v případech, kdy bohaté země kvapně ukládají příliš vysoká vyrovnávací cla na dovozy z rozvojových zemí bez důkladného prošetření charakteru a výše dotace. Mezi povolené formy dotace například patří odpuštění nepřímých daní na vstupy použité na produkci vyvážených výrobků. Na programu DDA by se měly objevit zejména sporné dotace pro rybaře.

2.3.3 DOHODY O VOLNÉM OBCHODU

V posledních letech došlo k rychlému nárůstu dohod o volném obchodu (FTAs). V současné době existuje na 170 takových dohod sjednaných na dvoustranné či regionální bázi. Pro většinu rozvojových zemí plynou větší zisky z mnohostranných jednání, protože ve dvoustranných dohodách o volném obchodu či v dohodách mezi bohatými a chudými zeměmi rozvojové země obvykle tahají za kratší provaz. Negociační (vyjednávací) síla bohatých zemí většinou vede k tomu, že rozvojové země jsou přinuceny přijmout závazky, které jdou nad rámec WTO.

například odsanovávají klauzule rozšiřující ochranu usměvnutí práv udu izumec ududuy IALGO (tzv. TRIPS+) anebo požadovaly uvolnění kontroly nad kapitálovým účtem (pro snažší proud spekulativního kapitálu), které zvyšuje makroekonomickou zranitelnost chudších států.

Hlavní pozornost v EU však směřuje na vyjednávání tzv. *Dohod o hospodářském partnerství* (EPAs), které na dvoustranné bázi vyjednává Evropská komise se zeměmi Afriky, Karibiku a Pacifiku (ACP). Tyto dohody od roku 2008 nahradí současně dohody o preferencích z Cotonou, jimž vypsí dočasná výjimka u WTO. Článek XXIV Všeobecné dohody o clech a obchodu (GATT) totiž vyžaduje, aby všechny FTA byly uzavírány na základě *reciprocitního* otevření trhů s cílem postupně eliminace všech obchodních bariér mezi partnery (tzv. „podstatná liberalizace veškerého obchodu“).

Obrátit preferenční charakter v reciproční u EPAs by ovšem znamenalo nucenou liberalizaci ekonomik nejchudších zemí ACP, která může ohrozit naplňování jejich rozvojových cílů a potřeb.

2.4 NOVÉ OTÁZKY

2.4.1 OBCHOD A ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ

Vztahy obchodu, rozvoje a životního prostředí jsou velmi komplikované. V této studii se omezíme pouze na stručný přehled hlavních problémů, které projednává *Výbor pro obchod a životní prostředí*, a na základní pozice rozvojových zemí.

Životní prostředí se společně s otázkou pracovních standardů dostalo výrazněji na program jednání již na ministerské konferenci v Seattlu v roce 1999, která však nakonec ztroskotala. Rozvojové země odmítly zahájit jakákoliv závazná jednání o kterémkoliv z obou témat. Rozvojové země se obávají, že by si tím na sebe ušly bič a bohatým zemím daly do rukou pohodlný nástroj pro novou vlnu zastiřeného protekcionismu. Sociální rozměr z agendy WTO tak zcela vypadl.

Přestože životní prostředí v agendě WTO zůstalo díky silnému tlaku EU a environmentálního hnutí, rozpor mezi ohledem na životní prostředí a rozvojovými potřebami chudých zemí se stále nedaří smířit. Z původního sporu o to, zda bohaté země mají právo omezovat obchod na základě mnohostranných dohod o životním prostředí, se agenda rozrostla o řadu dalších témat. Řadu z nich vnesly do diskusí, které do značné míry formují i současné vnaímání a interpretace koncepce udržitelného života, samy rozvojové země.

Kromě vyjasnění vztahu mezi dohodami WTO a multilaterálními environmentálními dohodami (MEAs) se jedná o tyto problémy:

- výrobní postupy a procesy (PPM)
- ekologické nálepky (eco-labeling)
- princip předběžné opatrnosti
- dopad ekologických opatření na přístup na trh
- přístup k ekologickým technologiím
- vývoz zboží zakázaného domácími ekologickými normami
- liberalizace obchodu s environmentálním zbožím

ky která upravovala i její *kurativní rámec úrovně*, které podporují životní prostředí, která ovlivňují země vyváží do rozvojových zemí výrobky, které by nemohla kvůli ekologickým normám prodávat na domácím trhu. Kauzy typu vývozu DDT tak stávají do poněkud odlišného světa i výřady bohatých zemí vůči environmentálnímu dumpingu.

2.4.2 SINGAPURSKE OTÁZKY

Speciální soubor nových oblastí představují tzv. *singapurské otázky*, nazvané podle první ministerské konference WTO v Singapuru (9.–13. prosince 1996), kde se o nich poprvé hovořilo společně. Jedná se o čtyři oblasti – investice, politiku volné soutěže (konkurence), průhlednost ve vládních zakázkách a usnadnění obchodu. Úporná snaha zejména EU o jejich zařazení na program mandátových jednání v rámci nového liberalizačního kola – navzdory ostrému nesouhlasu většiny rozvojových zemí – byla jednou z hlavních příčin kolapsu zasedání WTO v Cancúnu na podzim 2003.

Již během příprav konference v Dauhá čávaly rozvojové země zřetelně najevo, že si přejí, aby se tyto oblasti dále projednávaly pouze v *pracovních skupinách* WTO a podrobily se důkladnějšímu studiu. Díky drtivému tlaku hlavních bohatých zemí se nakonec do závěrečné deklarace dostaly velice nejednoznačné paragrafy o tom, že jednání o těchto otázkách začnou po cancúnské konferenci „na základě explicitního souhlasu všech zemí o modalitách [těchto] jednání“ (par. 20, 23, 26 a 27 Deklarace).

Pro WTO typicky složitá formulace podnítila lité spory o právní závaznosti různých výkladů a v Cancúnu nová jednání zahájena nebyla. Rozvojové země argumentovaly především tím, že tyto nové oblasti mají přinejlepším nejasnou vazbu a dopad na jejich rozvoj, realizace případných nových dohod (rozuměj závazků) by však nesla značné náklady a jejich vyjednávání by odklonilo pozornost WTO od důležitějších otázek (zemědělství, implementace a revize starších dohod) a vedlo k dalšímu nárůstu agendy již „ak přetížené“ WTO.

OBCHOD A INVESTICE

Vztah obchodu a investic představuje první a nejvíce kontroverzní téma. V rámci WTO již existuje *Dohoda o obchodních aspektech investičních opatření (TRIMs)*. Byla schválena během Uruguayského kola, ale omezuje se pouze na potvrzení existujících závazků z GATT. Také řada úprav pro vstup poskytovatelů služeb na zahraniční trhy obsažených v *GATS* jsou de facto investiční klauzule. V neposlední řadě se doložky na ochranu investic stále více prosazují do bilaterálních a regionálních obchodních dohod.

Bohaté země však pod tlakem finanční komunity již dlouho usilují o novou, skutečnou mezinárodní investiční dohodu a hledají nejvhodnější mezinárodní fórum, které by ji mohlo zaštítit. Významný pokus o *Multilaterální investiční dohodu (MAI)* učinily na půdě Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD) na počátku 90. let. Proti tomu se však na základě masivní globální mobilizace občanské společnosti a protestům rozvojového světa nakonec postavily Kanada a další členské země. Se vznikem WTO, která disponuje silnými mechanismy vynucování závazků, se logicky upřela pozornost na prosazení investiční dohody na její půdě.

Proč existuje takový odpor proti globální dohodě o investicích? Vlády rozvojových zemí se obávají zejména útoku na svůj politický prostor a ziráty autonomní kontroly nad svou investiční politikou, která je důležitá i pro naplňování rozvojových potřeb. Investiční dohody mají své dopady na makroekonomické politiky a vyžadovaly by od rozvojových zemí daleko větší disciplínu v platební bilanci, udržování měnových rezerv a potažmo v rozpočtových výdajích. V důsledku podobných dohod

a zdraví lidí, zvířat či rostlin“ nebo „k očiřaně vyčerpatelných přírodních zdrojů“. Rozvojové země nepochybují *multilaterální environmentální dohody (MEAs)*, i když namítají, že při sjednávání mnohých z nich nebyly existující obchodní dohody dostatečně reflektovány, ani nebyly zvaženy vhodné mechanismy vymáhání sjednaných závazků. Nepochybují ani záměr článku XX jako takový, ale jeho praktickou realizaci – tzn. do jaké míry jsou některá omezení dovozu bohatých zemí z ekologických důvodů skutečně „nutná“ a do jaké míry mají vztah k ochraně životního prostředí. Tato opatření by neměla vést ke skrytému protekcionismu (podobně jako antidumpingová a vyrovnávací cla, hygienické standardy a další nezaritní bariéry) poté, co jiné nástroje ochrany selhaly, ani k diskriminaci mezi různými dovozy (princip doložky nejvyšších výhod). Chudé země proto ve své většině zastávají pozici, že znění článku XX by se nemělo změňovat, ale konflikty mezi MEAs a WTO posuzovat a řešit případ od případu.

Rozvojové země vycházejí z *dosavadních dopadů ekologických opatření na přístup na trh*, uplatňovaných bohatými zeměmi primárně v sektorech, které spadají do komparativní výhody rozvojových zemí. Nejvíce ekologických argumentů se používá při obraně před dovozy potravin, textilu či ryb.

Spor ohledně výrobních postupů a metod (PPM) vychází z *Dohody o technických překážkách obchodu (TBT)*. Rozvojové země vesměs nesouhlasí s rozšířením technických standardů, jejichž nesplnění může být důvodem k omezení dovozu, o tzv. *nesouvisející PPM*. Související PPM, které jsou takovou součástí TBT standardů, umožňují ochranu trhu před výrobky, které z hlediska metody či postupu výroby obsahují škodlivé látky či získávají (životnímu prostředí) nebezpečné charakteristiky. Nesouvisející PPM však zohledňují i dopady, které daná výrobní metoda či postup mohou mít na zemi výroby (nikoliv jen spotřebitele či životní prostředí v zemi vývozu). Pokud by došlo k podobnému rozšíření standardů, vedlo by to podle chudých zemí k tomu, že bohaté země by de facto určovaly ekologické normy či ekologickou politiku v rozvojových zemích.

Požadavek na zavedení *ekologických nálepek* a restrikce obchodu podle *principu předběžné opatrnosti* jsou návrhy, které prosazuje EU přes nesouhlas nejen rozvojových zemí, ale také USA, které se obávají diskriminace svých geneticky modifikovaných výrobků. Kromě strachu ze zneužití – podobně jako v případě anti-dumpingových či vyrovnávacích cel – spočívá hlavní námitka chudých zemí v příliš velkém administrativním a finančním břemenu, jež by jim podobné závazné normy přinesly.

Posledním návrhem z dílny především evropských vyjednavců je snaha zajistit zvláštní liberalizovaný trh pro obchod s produkty (zejména stroje a zařízení), jež napomáhají životnímu prostředí. Rozvojové země by jisté mohly těžit z přístupu levnějších dovozů. Nicméně v současné situaci jim jde především o to, že povolením této zvláštní sektorové liberalizace by rozšířily přístup na trhy zejména bohatým zemím, které jsou primárními producenty „*environmentálního zboží*“, aniž by za to samy získaly nějaký další přístup na jejich trhy. Navrhují proto tuto problematiku, která jediná spolu s ujasněním vztahu mezi obchodními a environmentálními dohodami byla zařazena na program DDA, projednávat společně s celým balíkem otázek týkajících se přístupu na trh.

Poslední dva požadavky představují protiofenzivou rozvojových zemí. Ty tvrdí, že pokud má liberalizace přispět k zlepšení životního prostředí rozvojových zemí, velkou službu by jim prokázal přístup k *levným environmentálním technologiím*„, anebo možnost takové technologie vyvíjet doma. Obojí velmi komplikují přísná patentová omezení kontroverzní Dohody o obchodních aspektech práv duševního vlastnictví (TRIPS).

ích pozice vůči věřitelům a oslabily nástroje pro regulaci spekulačního kapitálu.

Odborům a nevládním organizacím se pak hlavně neříbí, že dosavadní návrhy směřovaly daleko více k posílení postavení investorů než práv zaměstnanců, domorodých obyvatel a komunit. Zajištění investic, omezení podmínek a regulací pro investování, zamezení jejich diskriminace vůči národním investorům (*národní zacházení*) a mezi jednotlivými státy (*doložka nejvyšších výhod*) totiž může snadno přerůst v omezování místní spolupráci občanů na rozhodování, zřetě kontroly nad rozvojovými plány, nerovnováhu v rozdělení zisků a nákladů investic, omezení místního drobného a středního podnikání.

Některé návrhy MAI dokonce šly tak daleko, že by umožňovaly investorům soudit vlády zemí, kde investovali, například za zavedení ekologických, sociálních, pracovních či jiných standardů nad rámec takové dohody na základě demokratických voleb, které by snižovaly ziskovost či znemožňovaly jejich investice.

Na druhou stranu existují názory, podle nichž by mnohostranná investiční dohoda mohla přispět k tvorbě prvních minimálních pravidel pro regulaci *národních korporací* (TNC) a ke zvýšení *sociální zodpovědnosti korporací* (CSR). Teoreticky by mohla vymezovat závazky investorů vůči hostitelské zemi či závazky země původu, že závazky „jejích“ investorů budou splněny. Hlavní hlasy pro mnohostrannou investiční dohodu vycházejí z předpokladu, že zvýšená transparentnost investičního prostředí, předvídatelnost a právní rámec přitáhnou do chudých zemí nové investice. Většina odborníků, včetně například Světové banky, však pochybují, že by šlo o významný tok. Rovněž zkušenost z existujících dohod ukazuje, že jejich ekonomický přínos je zanedbatelný.

Jakákoliv investiční dohoda ve WTO by tak nejspíš byla snahou o vymezení rámce spíše než tlakem na změny v národní politice. Pod dojmem kritiky se navrhovatelé podobné dohody stáhli a nabídli kompromisní přístupy typu dohody GATS (individuální možnost výběru sektoru, hloubky a tempa liberalizace) či *plurilaterální dohody*, která by umožňovala oponentům zůstat zcela mimo dohodu. Nicméně řada zemí stále zpochybňuje, zda by investiční dohoda vůbec měla vzniknout pod mandátem WTO.

OBCHOD A POLITIKA VOLNÉ SOUTĚŽE

Podobně jako *Pracovní skupina pro vztah mezi obchodem a investicemi* byla na ministerské konferenci v Singapuru založena i *Pracovní skupina WTO pro interakci mezi obchodem a politikou volné soutěže*. Stejně jako v diskusích o investicích ani v této skupině není zřejmé, jaký vztah vůbec panuje mezi obchodem na jedné straně a politikou volné soutěže a právem o nekalé soutěži a antimonopolním právem na straně druhé. A ještě méně je jasné, jaké dopady může mít podpora volné soutěže na odstraňování chudoby či naplňování MDGs.

Regulace volné soutěže je nutná pro každou zdravou ekonomiku, a tudíž prospěšná i pro rozvojové země. Nicméně aplikace klíčových hodnot WTO (*doložka nejvyšších výhod* a *národní zacházení*) na tuto oblast opět hrozí úbytkem politické autonomie a pružnosti volit vhodný model rozvoje v závislosti na stadiu rozvoje a specifických podmínkách a potřebách dané chudé země. Rozvojové země navíc v důsledku dosavadní liberalizace a globalizace už ve velké míře čelí ostré konkurenci. Obávají se, že případná nová dohoda, kde by opět tahaly za krašší provaz, by ji dále vyostřila.

V zájmu chudých zemí je hlavně zamezit obřím akvizicím, monopolnímu chování a nekalým praktikám nadnárodních korporací zejména z bohatých zemí a likvidaci svých malých a středních firem. Dále usilují o to, aby bohaté země nezneužívaly svých anti-dumpingových režimů

vím jako svou příležitost zaplnit úzkou mezera v oblasti, navíc postupně oslabují firem, ekonomiky a národního trhu před jeho postupným otvíráním regionálnímu a globálnímu trhu. To je cesta, kterou sledovaly i nejuspěšnější z rozvojových zemí (Jižní Korea, Malajsie či dnes Čína a Indie).

Problematice volné soutěže se věnují i jiné mezinárodní organizace, které opět mohou být vhodnějším fórem pro případnou mnohostrannou dohodu. Například *Konference OSV o obchodu a rozvoji* (UNCTAD) vypracovala svou *Souboj principů k nekalým obchodním praktikám*. WTO by byla nevhodným fórem zvláště v případech, kdy by cílem dohody byla mezinárodní spolupráce mezi národními orgány pro ochranu volné soutěže.

Snaha o zavedení minimální úrovně práva týkajícího se nekalé soutěže mezi členskými zeměmi byla smetena ze stolu. V současnosti zůstávají na programu pracovní skupiny pouze diskuse o regulaci mezinárodních kartelů (neregulovatelných prostřednictvím národních režimů) a zv. kartelů tvrdého jádra, z nichž řada má též mezinárodní charakter. Razantně vymáhaná dohoda by mohla mít postupný dopad na ceny komodit (např. kávy) a časem zvýšit příjmy některých vývozců z chudých zemí.

STÁTNÍ ZAKÁZKY

Třetí pracovní skupina, kterou zřídila singapurská konference ministrů v roce 1996, má za úkol prozkoumat transparentnost v udělování státních zakázek. Přesněji řečeno, kvůli nesoulahu rozvojových zemí s přípravou multilaterální dohody v této oblasti pokrývá mandát, který pracovní skupina dostala a byl svržen i Deklarací z Dauhá, pouze průhlednost, nikoliv mechanismy státních zakázek jako takové. Přesto se hlavní bohaté země, jež obhajují vznik samostatné dohody, netají svou snahou dostat obrovský trh státních zakázek pod jurisdikci WTO.

V rámci WTO existuje již z dob Tokijského kola plurilaterální (dobrovolná) *Dohoda o státních zakázkách* (GPA), jejíž 28 stávajících členů se dohodlo otevřít vzájemně konkurenci tento trh s roční hodnotou ve stovkách miliard dolarů. GPA se dotýká zákonů, regulací, procedur a praktík udělování vládních zakázek s cílem vyloučit ochranu domácích firem a diskriminaci zahraničních výrobců a dodavatelů. Pokrývá i oblast služeb a zakázek na vládní, regionální a komunální úrovni.

Pro většinu rozvojových zemí však bylo a je nepřijatelné žiči se politických nástrojů, které kontrola nad vládními a dalšími státními zakázkami představuje – makroekonomické stimulace poplávky, podpory zaměstnanosti a lokálního rozvoje. Podobně odmítají strategii hlavních bohatých zemí uzavřít nejprve multilaterální dohodu o *průhlednosti* vládních zakázek a v druhém sledu ji rozšířit na vlastní procedury u výběrových řízení až k otevření svých trhů a udělení doložky nejvyšších výhod a stejného národního zacházení všem členským zemím. Nataž aby tyto reformy byly závazné a vymahatelné pomocí *mechanismu urovnávání sporů*. A konečně argumentují, že i náklady na dohodu pouze o zajištění transparentnosti státních zakázek by byly příliš vysoké.

Silným argumentem pro podobnou dohodu o průhlednosti státních zakázek, který však kvůli politické korektnosti zůstává nevyřčen, je snaha potlačit různé podoby *korrupce* a nepotismu bující ve státní administrativě (nejen v rozvojových zemích) a umožnit efektivnější vynakládání peněz daňových poplatníků.

OV JIM POMONIA PRUŽAZI IIA GUOZAZHI IUIY S HCUAWHUIIUII HUIUUNY. VICE IIEZ W I U DE KELLHUU JAV-
blémy doposud zabývaly UNCTAD, Světová banka a další multilaterální organizace a dárcovské země v rámci rozvojové spolupráce obecně. V současné situaci má pozornost věnovaná hlubším a širším problémům rozvoje daleko větší šanci najít úrodnou půdu i ve WTO.

Nejméně kontroverzní ze čtyř singapurských témat lze také definovat jako jednání o lepším přístupu na trh tím, že se snižují tzv. *transakční náklady*. Účelem globální dohody by mělo být usnadnění pohybů, odbavování a proclívání zboží, včetně zboží v tranzitu, zejména standardizovat a poté zjednodušit procedury a administrativní požadavky pro dovoz a vývoz na hranicích, celnicích, v přístavech apod.

S obecným cílem usnadnění obchodu se řada rozvojových zemí ztotožňuje, zejména pro vnitrozemské a malé státy jsou přínosy a úspory snažšího obchodování zjevné – menší náklady na přepravu, rychlejší pohyb zboží, lepší přístup na zahraniční trhy. Pro mnohé z vnitrozemských států jsou dodatečné náklady na obchodování stejně velké jako cla, kterým musí čelit (např. Malawi).

Ozvaníky se ale vzrůstají nad tím, jakým způsobem toho nejlépe dosáhnout. Jsou vhodnější nové základy a mezinárodní závazky, institucionální reformy, technická pomoc či investice do infrastruktury? A nejsou větší překážkou pro nárůst exportů chudých zemí spíše vnější dovozní bariéry? Pak by závazek standardizovat vnitřní celní procedury jen omezoval politickou svobodu. Poslední debaty se přiklánějí ke kombinaci určitých základních pravidel a pomoci s jejich realizací.

Věšiny zlepšení lze dosáhnout jednostrannými kroky a WTO není zapotřebí. Ať již potřebné investice pocházejí z vlastního rozpočtu či rozvojové pomoci, rozvojové země si chlejí nechat právo rozhodnout, kolik peněz vydělí na kterou rozvojovou prioritu. Zvýšená regulace je o takovou volbu připravuje. Nejde přitom jen o finanční náklady. Rovněž lidské a administrativní kapacity potřebné k realizaci podobné dohody se napříč chudými zeměmi velmi liší.

Malí a noví producenti jsou navíc disproporčně znevýhodněni novou vlnou *bezpečnostních opatření* – povolených obchodních bariér, které byly zavedeny především Spojenými státy po 11. září 2001.

STUŽICE PŘED HONGKONGEM

Usnadnění obchodu zůstává jako jediné ze singapurských témat ve hře pro zasedání WTO v Hongkongu. Ačkoliv rozvojové země ve své většině stále odmítají zahájit o něm oficiální jednání, nebrání se další analýze a práci na tomto tématu. Ostatní tři singapurská témata se po ohlášení Červencového balíčku v roce 2004 dostala definitivně mimo pracovní program Rozvojové agendy z Dauhá. Není však vyloučeno, že se na něj z pracovních skupin opět v budoucnosti vrátí.

2.5 ROZVOJOVÉ HŘIŠTĚ

Otázky *usnadnění obchodu* zůstaly v agendě pro Hongkong také proto, že směřují k hlubším problémům vztahu mezi obchodem a rozvojem, zejména k tzv. *omezování na straně nabídky*. Soubor těchto otázek zahrnuje technické problémy chudých zemí se skládáním, přepravou, odbavením a marketingem zboží, problémy s celkovou infrastrukturou nutnou pro obchod, včetně informačních, telekomunikačních a dopravních sítí či poradenství a zejména problémy s institucionálním zázemím a ekonomickými a politickými reformami.

Řada středně rozvinutých zemí již základní infrastrukturu pro obchod disponuje. Pro ně je pak nárůst exportu především věcí lepšího přístupu na zahraniční trhy. Velká část nečchudších zemí se naopak těší bezbariérovému přístupu na bohaté trhy. Další přístup na trhy jim přinese jen velmi málo, protože často neprodukují zemědělský přebytek, který by mohly vyvézt, mají minimální či

Pokrok v jednáních liberalizačního kola překřtěného na Rozvojové kolo delší dobu vázne. Čím dá větší pochyby se vznášejí nad tím, do jaké míry může liberalizovaný obchod skutečně přispět ke *globálnímu boji proti chudobě*. Navíc v roce 2005, v němž byly boji proti chudobě zasvěceny do velké míry zvláštní zasedání Valného shromáždění OSN (hodnocení pokroku v naplňování Rozvojových cílů tisíciletí po 5 letech), summit skupiny G-8 v Gleneagels (oddlužení 18 chudých zemí) a také britské předsednictví G-8 a EU – nemluvě o bezpečnosti výzkumných zpráv, odborných analýz a bezprecedentní mobilizaci celosvětové občanské společnosti pod hlavičkou *Globální výzvy k akci proti chudobě (GCAP)*, jejíž odnoží v ČR je celonárodní kampaň Česko proti chudobě.

Více než kdy před tím jsou rozvojové země dnes odhodlané a lépe vybaveny k prosazování svých zájmů. Vhodně poskládaný *rozvojový balíček*, jak o „plánu B“ pro zasedání v Hongkongu stále více mluví vyjednavací EU i USA, tak může být nejen jediným konsensuálním výstupem z ministerské konference v prosinci 2005, ale rovněž jedinou cestou, jak si vlády mohou zachovat tvář před občanskou společností a ministři obchodu naději na rozumné fungování multilaterálního obchodního režimu a WTO jako takové i po roce 2005.

Předtím, než si načrtne me možnou podobu takového rozvojového balíčku pro Rozvojové kolo z Dauhá (pomoc pro obchod), zaměřit se studie ještě na další, starší rozvojové problémy s liberalizací obchodu pod hlavičkou WTO – otázky naplňování a vymáhání dohod, zvláštního přístupu k rozvojovým zemím a na jejich různé kategorie.

2.5.1 IMPLEMENTACE

Primární oblastí sporů mezi chudými a bohatými zeměmi je naplňování existujících dohod. Jedná se o pestavý a rozsáhlý soubor problémů nazývaný *otázky implementace*. Z pohledu rozvoje zahrnuje ztrátu pravomocí nad hospodářskou politikou, administrativní náklady naplňování dohod, mobilizaci finančních i lidských zdrojů, technickou pomoc a budování kapacit a neplnění či striktně formální plnění dohod ze strany bohatých zemí. Nedořešení starých otázek implementace představuje obrovský blok na cestě k jakémukoli novému liberalizaci, byť by byla pro rozvojové země jakkoliv přínosná.

Dohody WTO je třeba naplňovat současně ve třech ohledech:

- 1) přijímání zákonů, zavádění procedur a budování institucí vyzadovaných v dohodách,
- 2) odstraňování cel, kvót a ostatních bariér obchodu v lhlúčích daných dohodami či v přechodných lhůtách umožněných díky nároku rozvojových zemí na zvláštní a odlišné zacházení,
- 3) jednorázové či pravidelné informování sekretariátu WTO o určitých opatřeních.

Poslední skupina je relativně nejméně náročná, ale může představovat formální komplikace i značné úsilí. Ale s tzv. *notifikací* jsou na štíru například i Spojené státy americké, které v jednáních před Hongkongem neupřesnily systém, jakým budou klasifikovat formy exportní podpory pro své zemědělce. Bez těchto informací je ovšem nemožné stanovit, k čemu se v rámci zemědělských (a celkových) jednání USA vlastně zavazují a jaké budou reálné přínosy jejich „ústupků“ pro rozvojové země.

jíž existuje. Stejně jako v druhé skupině jsou i u zavádění nových legislaivních opatření pro chudé země klíčové lidi, které mají na realizaci těchto kroků, aniž by se vystavovaly riziku žaloby před mechanismem WTO pro urovnávání sporů.

Administrativní náklady implementace mohou u chudých zemí dosahovat až desítek milionů dolarů ročně. Celkové náklady na plnění závazků vyplývajících z členství ve WTO tak mohou u malých a nejméně rozvíjejících zemí přesahovat roční rozpočet. O to víc chudé země pobuňuje, pokud bohatší země k vymáhání pro ně nových a nákladných závazků využívají i „soud“ WTO – mechanismus pro *urovnávání sporů*.

Množství závazků z dohod WTO vyžaduje takové investice a reformy státní správy v chudých zemích, že bez technické či finanční pomoci a systémovějšího budování institucí a kapacit je nebude v dohledné době možné realizovat.

Za tímto první a poslední skupina implementačních problémů je víceméně technické povahy, prosřední skupina závazků představuje zásadní politikum. Odbourávání bariér připravuje rozvoje země o nástroje regulace domácí ekonomiky, o *politický prostor*. Po Uruguayském kole se výrazně snížila možnost rozvojových zemí bránit se dovozům, dotovat *tzv. substituci dovozu* (čili dotovat výrobu, která může zboží dovážené nahradit zbožím domácím) či jinak chránit vlastní firmy. Dokonce je jim v zemědělském obchodě upřena možnost bránit se dotovaným zemědělským vývozům z bohatých zemí vyrovnávacími cly.

Podobně je tomu v oblasti podpory domácího průmyslu. Za tímto si bohaté země stále udržují cesty, jak přímo či nepřímo podporovat svůj průmysl, dohoda TRIMS zakázala rozvojovým zemím uplatňování požadavků na *tzv. domácí počítá*, tj. stanovení minimální míry domácích vstupů, které firma musí použít ve výrobě. Tato koncepce totiž odporuje ústřední hodnotě WTO – nediskriminace mezi domácími a zahraničními subjekty (*národní zacházení*). Požadavky na domácí podíl však sledují řadu rozvojových potřeb chudých zemí, jako jsou stimulační využívání domácích zdrojů všude tam, kde jsou k dispozici, prevence nadměrného čerpání devizových rezerv, zlepšení domácí produkce, povzbuzení technologického rozvoje domácího průmyslu, propojování velkých a malých firem, podpora regionálního rozvoje atd.

Většina rozvojových zemí si stejně nemůže dovolit rozsáhlé dotační programy, ale ve WTO se jim výrazně snížila i možnost kritické pomoci v kritických sektorech.

Požadavky chudých zemí na řešení otázek implementace se množí od uzavření Uruguayského kola, které s sebou přineslo vlnu nových dohod. Před ministerskou konferencí WTO v katarském Dauhá rozvojové země jasně naznačily, že bez vyřešení „starých“ otázek implementace a revize stávajících dohod neodsouhlasí zahájení žádných nových jednání. To je jedním z důvodů, proč od té doby nebyla žádná nová dohoda uzavřena, ani o ní nezačala jednání. Deklarace z Dauhá také oficiálně přikládá těmto otázkám primární důležitost. Již stanovený termín pro konkrétní doporučení, jak pokročit v otázkách implementace (konec roku 2002), však dodržen nebyl.

K hlavním bodům při jednáních o implementaci patří článek TRIPS o transferu technologií a vjasnění dohod o anti-dumpingu (AD) a o subvencích (SCM) (viz kapitola 2.3.2), zvláštní ochranné mechanismy (SSM) uplatňování sanitárních a fytoosanitárních opatření (SPS) a technické překážky obchodu (TBT). Výsledky těchto jednání by měly být opět součástí *jednotného závazku* (single undertaking), takže za úlevy rozvojové země budou muset nejspíš nabídnout jiné ústupky. Může se tak stát, že za nepřítisli povedené dohody nakonec zaplatí dvakrát.

Řešení konfliktů vyplývajících ze závazků WTO je neřinou součástí souboru implementačních problémů. K tomu určeny zvláštní *mechanismy pro urovnávání sporů*, který WTO dostala do vlnku, ji činí jednou z nejsilnějších (nejaraktivnějších i nejobávanějších) organizačních součástí světa. Jako jedna z mála mezivládních institucí je s to vymoci na svých členských zemích – signatářích dohod spravovaných WTO – dodržování závazků.

Překonává tím kardinální slabinu *mezinárodního práva*, v němž na rozdíl od národních právních systémů v drtivé většině případů neexistuje obdoba soudu, který by mohl trestat ty, kteří mezinárodní právní normy nerespektují. Za tímto malé a chudší země mohou být k dodržování dotlačeny mezinárodním společenstvím, u velkých a bohatých zemí záleží na jejich libovůli (či vnitropolitickém tlaku), zda pro ně nepřijemné normy budou či nebudou cfti.

Ve WTO existuje jasně definovaný *právní proces*, v jehož rámci se mohou členské státy (nikoliv však firmy či jednotlivci), které se cítí poškozony konáním či nekonáním jiné členské země, dovolávat nápravy. Pokud k nápravě nevedou konzultace mezi dotčenými zeměmi, může se poškozony členský stát obrátit na *Orgán pro urovnávání sporů* (DSB), složený ze zástupců všech členských zemí. Ten pak jmenuje *expertení panel* pověřený právním přezkoumáním případu a předložení svého nálezu a doporučení k nápravě. Pokud některá ze stran sporu se závěry panelu nesoouhlasí, může se odvolat k *Odvolacímu orgánu* WTO. DSB pak formálně přijímá závěry panelu či Odvolacího orgánu.

Pokud závěry shledají „žalobu“ oprávněnou, existují tři obecné možnosti nápravné akce. Za prvé obviněný stát sám vyhově doporučením. Pokud tak neučiní v rozumné době, poškozony stát má právo na *odvetná opatření* – žádat náhradu škody anebo uvalit odvetná cla na dovozy z členského státu, který porušuje pravidla WTO.

Ve většině případů tento systém zatím plnil svůj účel. Provinilí státy se řídily doporučeními WTO a podnikly kroky k nápravě. Přesto však již před vznikem WTO došlo ke kraji situaci odvetných opatření (a dokonce i protiodvetných opatření) v případech, kdy se prohrěšek týkal zvlášť citlivých oblastí. Pro rozvojové země však systém urovnávání sporů nepředstavuje tak silnou a spolehlivou záruku spravedlivého a rovného zacházení, jak by se mohlo zdát.

Předně každý systém vymáhání závazků může být dvousměrný. Jíž řada samotných pravidel a dohod WTO vstoupila v platnost s literou znevýhodňující rozvojové země. Jejich vymáhání ze strany bohatých zemí tak *umocňuje pokřivená či ávoji standardy*, které ve WTO existují. Kromě toho si bohaté země vyjednaly *tzv. mírovou klauzuli* například v Dohodě o zemědělství, která znermožňuje rozvojovým zemím žalovat vysoká cla či zemědělské dotace bohatých zemí před rozhodčím panelem WTO. Avšak i tam, kde jsou pravidla WTO rovná, jsou chudší a menší země znevýhodněny ekonomickými a politickými náklady, které vznesení a vedení sporu i případné odvetné akce často přinášejí.

Vedení sporu stojí všechny země čas a peníze. U chudších a menších zemí jsou *náklady citelnější* a doba přípravy sporu delší než pro větší a bohatší státy. Vždy je třeba sesbírat dostatek dat a důkazů o poškozování, najmout právníky a odborníky. Interval mezi zahájením sporu a vynesením závěrečného verdiktu se může protáhnout až na 30 měsíců. Firmy z chudších zemí jsou obecně slabší a méně odolné vůči delším výkyvům v odbytí, delší období nejistoty nemusejí přežít.

I rozvojové země, které mají zdroje a kapacity na vedení sporu, si však často rozmýslí pohánět k zodpovědnosti velké a bohaté státy, natož proti nim namířit odvetná opatření. Politická rizika mohou být příliš velká, pokud žalovaný stát patří mezi hlavní obchodní partnery, věřitele či dátee

hoší podmínky při jednání o dvoustanných smlouvách aid.), jsou skrývanou součástí multilaterálních jednání.

Námitky se objevují i proti nestrannosti a průhlednosti výběru expertů do rozhodčího panelu. Obchodní právníci a experti převážně z bohatých zemí nejsou nutně nejlepšími arbitry v otázkách, kde hrají rozhodující roli rozvojové problémy. Odvetná opatření také mají dramaticky jinou váhu podle *ekonomické síly* stran ve sporu – odvetná cla proti malé zemi jsou daleko citelnější než proti velké. Navíc zavedení odvetných cel s sebou nese zdražení dovozu pro spotřebitele a vstupů pro výrobce. Nezářka tak může být potenciální ziráta chudé země větší než přínos z vyhraného sporu.

2.5.3 ZVLÁŠTNÍ A ODLIŠNÉ ZACHÁZENÍ

Ústřední koncepcí WTO ve vztahu k rozvojovým zemím doposud bylo tzv. *zvláštní a odlišné zacházení* (SDT). Všechny dohody WTO poskytují rozvojovým zemím zvláštní práva, jako jsou menší závazky, delší lhůty pro jejich realizaci, preferenční přístupy na trh, podporu pro budování potřebných institucí, a opatření, která mají zvýšit schopnost rozvojových zemí těžit z obchodních příležitostí, mechanismu WTO na urovnání sporů a efektivně se účastnit práce WTO (posilování kapacit a technická pomoc). Zvláštní podkategorii SDT pak představuje skupina tzv. *nejméně rozvinutých zemí* (LDC) – 54 nejchudších zemí planety, jejichž povinnosti doposud byly velmi malé.

Od roku 1979 v rámci GATT také platí tzv. *umožňující klauzule*, která povoluje bohatým zemím poskytovat chudým zemím jednostranné výhody (jako výjimku z doložky nejvyšších výhod). Je legalizací tzv. *všeobecného systému preferencí* (GSP) ve WTO a *Globálního systému obchodních preferencí* (GSTP), který umožňuje výměnu zvýhodnění i mezi rozvojovými zeměmi.

Nicméně je dobré mít na paměti, že jistý druh zvláštního zacházení si u citlivých oblastí vyjednaly i bohaté země. Dohoda o textilu (MTA), která vypsala 1. ledna 2005, jim dávala desetiletý odklad pro liberalizaci svých textilních trhů. V oblasti zemědělství platí dodnes přechodné lhůty a výrazné výjimky z liberalizace. Spojené státy dokonce svého času pohrozily odchodem z GATT, předchůdkyně WTO, pokud jim v zemědělství nebude udělena permanentní výjimka. Dohody o zvláštních ochranných prostředcích (SSM), anti-dumpingu (AD) či subvencích a vyvažovacích clech (CSM) pak umožňují dělit, ale podstatnou ochranu před konkurencí v důsledku liberalizace, které bohaté země, zejména USA dodnes široce využívají.

Deklarace z Dauhá hovoří o tom, že potřeby rozvojových zemí budou ležet v jádru nových jednání. Všechna opatření SDT se během Rozvojového kola znovu vyhodnotí, posílí a zpřesní. Pro rozvojové země by se zvláštní a odlišná opatření měla stát použitelnější a účinnější. Deklarace dokonce uděluje mandát *Výboru pro obchod a rozvoj*, aby zmapoval, která z těchto opatření jsou povinná a která další z těch nepovinných by mohla dostat závaznou formu. Za úmto účelem již bylo předloženo kolem stovky návrhů.

Většinu rozvojových zemí začaly být dopady jednotlivých dohod jasně až po jejich podepsání. Žádaly proto o pomoc s jejich realizací, prodloužení lhůt k realizaci či změny celých ustanovení v dohodách. U řady z nich totiž praxe ukazuje, že k rozvoji příliš nepřispívají, ba naopak (viz TRIPS).

dílní změny, které nevyžadují nová projednávání těchto dohod. To by totiž spadalo pod pravidlo tzv. *jednotlivého závazku* (*single undertaking*), které říká, že v rámci nových jednání u každého jednotlivého kola neplatí žádná dohoda, dokud nejsou schváleny všechny dohody. Země jsou pak nuceny vzájemně „obchodovat“ se svými požadavky a ústupky – nejen uvnitř jednotlivých tematických dohod, ale zejména mezi dohodami. Bohatě země naopak trvají na tom, že takové revize by vyžadovaly nová jednání a nové kolo kompromisů a vzájemných ústupků. Jednostranné ústupky ve prospěch rozvojových zemí (či celé jedináci *kolo zdarma* – free round) odmítají.

V současnosti vystupuje do popředí zejména konflikt mezi rozvojovými a bohatými zeměmi o *přímě- měřený rozsah a adekvátní příjemce SDT*. Zatímco rozvojové země jednotlivě odmítají další „*díffe- renciaci*“, bohaté země hovoří o potřebě nových kategorií, jako jsou malé a zranitelné ekonomiky (viz *ostatní otázky* v agendě DDA). Tvrdí, že není možné poskytovat tytéž výhody tak odlišným zemím co do velikosti, stupně rozvoje a typu ekonomických potřeb či rozvojových problémů, jako jsou například Brazílie a Indie na jedné straně a Středoafrická republika či Ostrovy sv. Vincence na straně druhé. Rozvojové země naopak konitují tím, že jde o snahu rozdrobit politickou jednotu straně druhé. Rozvojové země navíc velké země jako Indie a Čína, být jsou rozvinutější (a tím negociační sílu) rozvojových zemí. Navíc velké země jako Indie a Čína, být jsou rozvinutější než nejméně rozvinuté země (LDCs), stále reprezentují většinu nejchudších obyvatel planety.

Především v důsledku těchto rozporů nebyl Výbor WTO pro obchod a rozvoj v červenci 2005 schopen přijít s konkrétními doporučeními pro zasedání Všeobecné rady WTO. A to i přesto, že registruje na 88 specifických požadavků rozvojových zemí na operacionalizaci SDT u stávajících dohod WTO.

Tento spor však tne do samých kořenů problematiky obchodu a rozvoje. V jiném úhlu reflektuje debatu o *přímě- měřenosti liberalizace*. Bohatě země včetně mezinárodních finančních institucí a globální finanční komunity tvrdí, že neustálé výjimky a vysoké bariéry ještě žádáné zemí ekonomickému prosperitu a rozvoji nepřinesly. Naopak neúspěšnější z rozvojových zemí charakterizuje velký důraz na export a (nejed) ekonomickou otevřenost světu, která posiluje investiční klima, technologické inovace a vyšší produktivitu. Kritici současné podoby liberalizace (*neolibera- lismus*) však namítají, že neúspěšnější rozvojové země (asijská tygři, ale také současná Čína a Indie) včetně současných bohatých zemí, dlouhou dobu využívaly autonomní hospodářské politiky (podpory domácích firem, substituce importu, přísné regulace kapitálového trhu apod.) a velmi selektivního a postupného otvírání svých ekonomik. Liberalizovaly až v okamžiku, kdy se cítily dostatečně silné obstát v globální konkurenci.

V jejich vidění nejde ani tolik o spor, zda liberalizovat či nikoliv (zbytečně polarizovaná otázka), ale co liberalizovat, kdy, v jakém rozsahu, poslušnosti a tempu. A také o rozdělení plodů a o kvalitu ekonomického růstu, jež liberalizace může přinést. Dosavadní zkušenosti poukazují na to, že i v rámci úspěšnějších rozvojových zemí z ekonomického růstu profitují většinou jen podnikatelské kruhy a omezené skupiny obyvatel, zatímco k těm nejchudším a nejpotřebnějším prosperita takřka *neprokepe* (trickle down effect).

Jak již bylo naznačeno výše, největší potenciál těžit ze současného kola liberalizace mají větší a středně rozvinuté země, které se neeší preferenčnímu přístupu na zemědělské či průmyslové trhy. Všechny rozvojové země by významně získaly z liberalizace obchodu ve službách, pokud by došlo k pokroku v jednáních o vývozu pracovní síly (modus 4). Pokud se podaří dohodnout nová opatření pro efektivnější přístup k lékům na nejrozšířenější choroby, zdravotníci v chudých zemích bez vlastního farmaceutického průmyslu by dostalo výraznou injekci. Účinné změny k usnadnění obchodu mohou omezit náklady obchodu pro mnohé chudé, malé, ostrovní či vnitrozemské země.

Mnohé z nejchudších zemí však silně závisí na preferencích. Další liberalizace (eroze preferencí) jim hrozí ztrátou exportních trhů. Odsíraní zemědělských subvencí bude mít silný dopad na řadu rozvojových zemí – na některé pozitivní (vzrůst světových cen pro hlavní globální vývoze potravin), na mnohé negativní (vyšší cena dovážených potravin či nižší cena vyvezených potravin například při preferenčním přístupu na deregulovaný evropský trh). Slibným a přirozeným způsobem, jak tuto ztrátu vyvážit, by mohlo být snížení bariér v obchodě mezi rozvojovými zeměmi navzájem a obecně podpora obchodu v rámci místních a regionálních ekonomik.

Navíc všechny potenciální zisky v oblasti služeb, veřejného zdraví či usnadnění obchodu by s největší pravděpodobností byly menší, než dopady liberalizace na obchod se zbožím. Existuje proto řada zemí, pro které bude průměrný výstup DDA mít skoro v každém případě záporné znaménko.

Náklady globální liberalizace tak nemusí být pro mnohé země ani krátkodobé, ani přechodné. Do dnešního dne však neexistuje jasný mechanismus pro finanční *kompenzaci* poražených (jako WTO slibovalo v případě iniciativy u čistých dovozců potravin či technické pomoci s realizací vazků vágně nabízené v rámci Uruguayského kola) na půdě WTO, ani v komunitě dárců. Pro WTO kompenzace doposud znamenala vždy jen jiné obchodně-politické opatření. Deklarace a dohody WTO rovněž často zmiňují potřebu technické pomoci. Doposud však nenabídlý konkrétní mechanismus, jak potřebným pomoci skutečně zprostředkovat.

Řada bohatých zemí zpochybnuje, zda takové finanční či technické kompenzace spadají do mandátu WTO a tuto starost by neměly převzít spíše bretonwoodské instituce. MMF a Světová banka pak tento problém uznávají, ale zpochybnují nutnost samostatného, nového mechanismu, protože erozi preferencí by bylo vážně poškozeno jen omezené procento malých zemí. A tak dodnes žádný efektivní mechanismus kompenzace a technické pomoci neexistuje.

Již v Cancúnu EU navrhovala, aby skupina G-20, která sdružuje především velké středně rozvinuté země a vývoze potravin, tedy čisté vítěze potenciální liberalizace, kompenzovala své zisky otevřením svých trhů nejméně rozvinutým zemím, z nichž většina spadá do kategorie čistých poražených v důsledku *eroze preferencí*. Problémem však je, že pokud nejchudší země nejsou s to konkurovat středně rozvinutým zemím na trzích bohatých zemí, nebudou schopné jim konkurovat ani na jejich domácích trzích. Bez určité formy transferů z bohatých do nejchudších zemí nelze zabránit poklesu v reálných příjmech obyvatel, pomoci poraženým zvýšit (a diverzifikovat) své vývozy bez závislosti na preferencích, ani nabídnout náhradu za obchodní preference, které byly nezářídka prezentovány za formu rozvojové pomoci.

Pro letěch cly a kvótami neomezeného přístupu pro LDCs na vybrané bohaté trhy se ukazuje, že existují vážné *problémy na straně nabídky*, které nejchudším zemím nedovolují využít nových obchodních příležitostí. Nepotřebují více obchodních příležitostí, ale pomoc s jejich využitím – potřebují pomoc pro obchod.

Pomoc pro obchod může být a je tedy míněna různě – jako částečná sladká kompenzace za podstoupení horší liberalizace, jako negociační muniice bohatých zemí pro závěrečná jednání s rozvojovými zeměmi, či jako skutečně pro-rozvojová obchodní (či pro-obchodní rozvojová) politika, která usluje o odstranění hlubších překážek chudoby a izolace, či naplnění Rozvojových cílů tisíciletí (zejména cíle č. 8 o globálním partnerství, který obsahuje i obchodní rozměr). Na každý pád se tato nová koncepce před ministerskou konferencí v Hongkongu rychle usadila ve slovníku nejen WTO, ale také vyjednavaců EU, USA, skupiny G-8, či Světové banky, Mezinárodního obchodního střediska, MMF, UNCTAD a UNDP.

Skupina posledně jmenovaných dárcovských institucí se dokonce spojila k vytvoření tzv. *Integrovaného rámce pro technickou pomoc související s obchodem* (IF). Tento nástroj má za úkol především koordinovat rozdílné dárcy pomoci související s obchodem, integrovat obchod do procesu tvorby národních strategií boje proti chudobě (PRS) a do národních rozvojových politik bohatých zemí.

Deklarace z Dauhá i provizorní Rámcová dohoda z července 2004 opakovaně odkazují na potřebu technické pomoci a budování kapacit v chudých zemích, aby mohly podstoupit příslušné závazky a těžit z Rozvojového kola liberalizace. *Pomoc pro obchod* však může zahrnovat rovněž institucionální reformy, makroekonomickou stabilitu, investice do lidských zdrojů a infrastruktury klíčové pro obchod, kompenzace nákladů na implementaci přijatých dohod či rozpočtovou výpomoc pro země, které chtějí transformovat svůj daňový systém ze závislosti na clech směrem k dalším fiskálním příjmům.

Miléniový projekt OSN uvádí ve zprávě „Investování do rozvoje“ následující typy nejdůležitějších investic:

- investice do *zemědělské produktivity* (rozvod elektriny na venkově, zavlažování, distribuce půdních živin, přepravní a skladovací zařízení)
- investice do další *infrastruktury* klíčové pro obchod (silnice, přístavy, letiště, telekomunikace, elektřina)
- investice do *lidského kapitálu* (zdravotní péče, vzdělávání, výcvik)

Je jasné, že obchodní politika má omezené možnosti zajistit potřebné investice. Zásadním úkolem dne se proto stává *soudržnost (coherence) politik*, zejména vhodné doplnění a harmonizace obchodní politiky politikou rozvojovou.

Na *národní úrovni* by se politická koherence měla promítnout do otevřenějšího procesu tvorby obchodní politiky. Ta by měla zahrnout více aktérů z různých sektorů tak, aby zohledňovala, jaké dopady může obchodní liberalizace mít na pracovní trh, přístup k základním veřejným službám, životní prostředí či na vztahy mezi muži a ženami. V druhém sledu je třeba připravit politické nástroje k omezení nepříznivých dopadů reformem tam, kde se jim nelze vyhnout. V konečném důsledku záleží především na národním politickém procesu, do jaké míry obchodní či širší rozvojové reformy skutečně přispějí k udržitelnému růstu a odstranění chudoby.

Tvorba takových „reformních polštářů“ se ovšem v chudých zemích těžko obejde bez zahraniční pomoci. Na *mezinárodní úrovni* by proto náplní politické soudržnosti měla být identifikace nových či dodatečných kanálů pro zacílenou a efektivní pomoc s vyjednávaním, hodnocením a implementací dohod v rámci WTO i s návrhem a realizací doprovodných politik. Tato pomoc pro obchod musí být doplňkem, nikoliv jít na úkor současné oficiální rozvojové pomoci.

Hlavními indikátory úspěchu by měly být rozmanitější struktura produkce a výrozu, jejich vyšší přidaná hodnota (technologický obsah), vyšší míra produktivity a konkurenceschopnosti, kvalitnější ekonomická infrastruktura a robustní institucionální rozvoj.

Obchodní reformy ale musí být chápány jako prostředek k širším cílům (liberalizace nesmí být cílem sama o sobě, jak tomu bylo v minulosti). Jako součást širších reforem by měly směřovat ke zvýšení kvality života (odsíranění chudoby a dalších forem deprivace), společenské stabilitě, potlačení diskriminace mezi ženami a muži, větší demokracii a účasti na rozhodování, ochraně a kultivaci životního prostředí a udržitelnějšímu rozvoji vůbec.

3. POZICE EVROPSKÉ UNIE A ČESKÉ REPUBLIKY

3.1 POZICE EVROPSKÉ UNIE

Pozice EU pro ministerskou konferenci v Hongkongu a k hlavním tématům WTO se utváří především na základě a v intencích mandátu, který definovala Rada EU již v roce 1999 před ministerskou konferencí v Seattlu. Ten se od té doby dočkal již několika zpřesnění.

Výhradní kompetence pro tvorbu *společné obchodní politiky* – například na rozdíl od politiky rozvojové, která stále zůstává do značné míry v rukou členských zemí – jsou ale na základě smluv EU svěřeny Evropské komisi. Komisař pro obchod je pak hlavním vyjednávačem EU na půdě WTO. V současnosti jím je Brit Peter Mandelson a na něm bude spočívat většina zodpovědnosti za jednání a vystupování EU v Hongkongu.

Výjednávací pozice pro ministerské konference, kterou pro komisaře připravuje Generální ředitelství pro obchod, se projednává na Radě EU a částečně konzultuje s Evropským parlamentem. Komise každý týden projednává koncepční i technické problémy se speciálním výborem Rady pro obchodní politiku (tzv. *Výbor 133*). Důležitější formální rozhodnutí (jako například případnou dohodu o uzavření jednání z ministerské konference WTO) pak schvaluje *Rada ministrů*. Výbor 133 nemá rozhodovací pravomoc, je spíše jakýmsi konzultačním orgánem mezi Radou a Komisí, členské státy (zejména ty velké jako Francie, Německo či Velká Británie) disponují (především neformálními) prosídětky, jak evropskou obchodní politiku ovlivnit.

Ačkoliv hlavní pozornost Komise se v roce 2005 soustředila na Rozvojovou agendu z Dauhá (DDA), Generální ředitelství pro obchod sleduje i další agendu na půdě WTO i mimo ni. V rámci WTO je Komise aktivní při jednáních o podmínkách vstupu pro nové členy WTO a zejména v probíhajících sporech před mechanismem WTO pro urovnávání sporů. Mimo to se velká pozornost soustředí na regionální dohody o volném obchodu, zejména jednání se zeměmi ACP o Dohodách o hospodářském partnerství (EPA), ale rovněž jednání s zeměmi MERCOSUR, ASEAN, zeměmi Perského zálivu a Kanadou.

Kolaps ministerské konference v Cancúnu nesla EU velmi těžce. Do mexického letoviska přijela s ambiciózní agendou – posun v klíčových oblastech zemědělství výměnou za zvýšený přístup na nezemědělské trhy, liberalizaci obchodu se službami a zabránění jednání o singapurských otázkách. I vinou nekonstruktivního, do sebe zahleděného postoje EU (zejména trvání na zabránění jednání o singapurských otázkách a necílestatečné otevřenosti k reformám zemědělské politiky Unie) však setkání zkolabovalo, aniž by bylo dosaženo dohody v těchto otázkách.

Okamžitě po krachu jednání došlo k vzájemnému obviňování mezi EU, USA a skupinou G-20 o tom, kdo zavini neúspěšné konference. Ostrá slova padala i ze strany EU. Tehdejší komisař pro obchod (a dnešní generální ředitel WTO) Pascal Lamy se dokonce připojil k rétorice USA o zablokovanosti mnohostranného obchodního systému a nutnosti klást daleko větší důraz na bilaterální a regionální obchodní jednání, kde mají EU (i USA) mnohem větší šanci prosadit své zájmy. Nicméně podnětem pro znovuoživení negotačního procesu po takřka půlroční stagnaci se staly právě nové návrhy EU. V květnu 2004 zaslal Pascal Lamy a komisař zodpovědný za zemědělství a rybolov Franz Fischler dopis ministrům obchodu všech členských zemí WTO. Tento dopis naznačoval novou flexibilitu EU v klíčových oblastech negociací. Obsahoval:

1. připravenost a ochotu EU dát do hry všechny své dotace na export s cílem dosáhnout podstatné redukce všech forem subvencí ohrožujících obchod. Jedná se ale o podmíněnou nabídku, která bude záviset na reakcích a nabídkách ostatních členů WTO.
 2. potvrzení soulasu EU s vypuštěním investic, volné soutěže a transparentnosti ve vládních zakázkách z jednání v rámci DDA.
 3. návrh, aby nejméně rozvinuté země (LDC) a „ostatní slabé a zranitelné rozvojové země ve stejné situaci“ (v podstatě země skupiny G-90) už nemusely otevírat své trhy a přijímat nové závazky a přitom by mohly profitovat z narůstajících možností přístupu na trh rozvinutých a pokročilejších rozvojových zemí.
- Nová jednání vyústila v uzavření Rámcové dohody pro DDA 1. srpna 2004 (jinak též Červencový balíček), která stanovila datum a místo konání příštího ministerského setkání (Hongkong 12/2005) a pět klíčových oblastí jednání: zemědělství, průmyslové tarify, usnadnění obchodu (přijímání závazků rozvojovými zeměmi podle jejich možností je implementovat), rozvojová témata (zvláštní a odlišné zacházení – SDT, pomoc pro obchod, Trade Related Assistance – TRA) a služby.

Kromě prioritních témat prosazovaných do Červencové dohody je pro EU nadále důležité prosazování zájmů Unie v oblastech pravidel (dumping, regionální obchodní dohody) a v oblasti vypuštěných singapurských témat (investice, soutěž a transparentnost ve vládních zakázkách). Jak naznačil Pascal Lamy po krachu zasedání v Cancúnu, tato témata Unie nyní prosazuje hlavně prostřednictvím hospodářských dohod se zeměmi Afriky, Karibiku a Pacifiku (EPAs).

Obecně deklarovaným cílem EU je další vytváření multilaterálních obchodních pravidel, další otevření trhů, integrace rozvojových zemí do světového obchodního systému (což je i zásadní prioritou evropské rozvojové politiky) a zlepšení fungování WTO.

EU trvá na tom, že všechna jednání v rámci DDA musí probíhat paralelně a usilovat o stejnou míru pokroku a rozpracování. Z toho plynou tyto priority Evropské komise v rámci Rozvojové agendy z Dauhá:

Přístup na trhy pro průmyslové výrobky (NAMA)

Přístup na trhy pro služby

Zemědělské výrobky

Rozvojová témata

Životní prostředí: snahou EU je udržet si vedoucí postavení při jednáních, začlenit environmentální výrobky do NAMA a environmentální služby do GATS.

Aktualizace obchodních pravidel (tzv. Kodexu pravidel světového obchodu – World Trade Rulebook): podle EU je nutné dosáhnout spravlivého a transparentního systému pravidel pro řízení světového obchodu a investic.

Komise vychází ze čtyřbodové strategie. Prím hraje *přístup na trhy*, který EU vnímá jako nástroj zvýšení vlastního obchodu a růstu, jakož i globálního rozvoje. Další liberalizace by však měla být vyvážená důrazem na *tvorbu pravidel*, která zajistí rovné „hrací hřiště“ a zlepší vyhlídky na „řízení globalizace“. Třetím obecným pilířem je snaha *podpořit rozvoj*, v jehož rámci však EU zdůrazňuje potřeby slabších a zranitelnějších zemí. Poslední prioritou se má stát podpora *udržitelného rozvoje*, zejména zaměření na vztah obchodní politiky a dalších oblastí politiky.

PŘÍSTUP NA TRHY PRO NEZEMĚDĚLSKÉ VÝROBKY – NAMA

V otázce přístupu na trhy pro nezemědělské výrobky je Komise plně rozhodnuta podporovat *další odbourání celních a necelních bariér* v této oblasti, a to jak v rozvinutých, tak i v rozvojových zemích. Komise také mluví o *sektorovém přístupu s ohledem na priority rozvojových zemí* (viz níže – pro rozvojové návrhy EU) i priority EU. U necelních překážek (NTB) hodlá Komise určit a prosazovat klíčové oblasti pro jednání s tím, že část z nich je nutné projednat v pracovní skupině WTO pro *usnadnění obchodu*.

Unie je přesvědčena, že pro nejkřehčí země (zejména G-90) musí být zajištěno zvláštní a odlišné zacházení, přičemž rozvinutější a vyspělejší rozvojové země (hlavně G-20) by měly podstatnou měrou přispět k výsledkům podporujícím tzv. *obchod Jih-Jih*. Tento obchod mezi rozvojovými zeměmi navzájem je základním elementem rozvojové dimenze DDA. Odstraňování vysokých tarifů by mělo zvýšit obchodní přiléhlosti jak pro obchod Jih-Jih, tak i pro obchod Sever-Jih. Cílem Komise je celní struktura, kde země na podobné úrovni rozvoje mají podobnou úroveň celní ochrany.

Základní pravidla nastavila dohoda GATS (General Agreement on Trade in Services). Jedná se o 160 sektorů. Komise předložila v lednu 2004 a květnu 2005 své revidované požadavky a nabídky 104 zemím a tlačí na brzké dodání nových vylepšených nabídek ostatními členy WTO. V jednáních se chce Komise věnovat především způsobu, jak vrátit do hry daleko více za tím pasivních zemí a zvýšit celkovou úroveň liberalizace a liberalizačních *ambicí*. Jedna z variant zvažovaných Komisí je zavedení minimální úrovně pro kvantitu i kvalitu nabídek. Poslední priority se týkají aktivní účasti EU na tvorbě pravidel a technických jednáních, včetně modalit a početních limitů pro nabídku EU v rámci modu 4 (pohyb fyzických osob).

Požadavky EU hledají cestu k rozšíření možností přístupu na trh se službami pro evropské společnosti. Větší konkurence by měla přinést nižší ceny a s tím spojenou větší možnost volby pro spotřebitele a podniky na trzích třetích zemí. Požadavky EU pokrývají tyto sektory: profesionální služby, služby pro podniky, telekomunikační, poštovní a kurýrní služby, dodavatelské služby, stavební a s tím související technické služby, finanční služby, environmentální služby, cestovní ruch, doprava a energetické služby. Komise také tvrdí, že požadavky EU rozhodně neusilují o závazky, které by rozložily veřejné služby, a ani si nekládou za cíl privatizaci státem vlastněných společností.

Na žádnu zemí se podle Komise nevztahují požadavky na liberalizaci v oblasti *zdravotnických či audiovizuálních služeb*. A pouze USA dostává od Unie požadavky na snížení restrikcí ve službách vyššího *vzdělání*, které jsou však striktně omezeny na soukromě financované vzdělávací služby. Požadavky týkající se sektorů jako telekomunikace, poštovní či environmentální služby obsahují a plně respektují možnosti chránit cíle veřejné politiky, jako jsou zajištění všeobecného přístupu ke službám či regulace kvality poskytovaných služeb. Důraz kladený na *veřejné služby* nadále zůstává hlavní charakteristikou evropského společenského modelu.

Hlavní dva cíle, kterých by chtěla Unie ve výše zmíněných sektorech dosáhnout, jsou:

1. *odstranění vstupních bariér* omezujících soutěž, jako jsou limity na počet dodavatelů služeb či omezení zahraničního vlastnictví;

2. usnadnění *účasti rozvojových zemí* na světovém obchodu se službami

ZEMĚDĚLSTVÍ

Již od roku 1959, kdy byla založena *Společná zemědělská politika (CAP)*, byly používány jako nástroje k dosažení potravinové bezpečnosti a ke zvýšení produktivity intervenční ceny a intervenční záruky pro farmáře a cenová politika pro obiloviny, hovězí maso a mléčné výrobky. V 80. letech se Evropská společenství stávají důležitým hráčem na trhu s těmito výrobky a dostávají se také pod rostoucí mezinárodní tlak zemědělských vývozců.

Všechny tyto produkty však vyžadují vývozní refundace (exportní dotace) k dorovnání vysokých vnitřních cen a nízkých cen na světovém trhu. Tyto refundace podléhaly na konci 80. let stále větší kritice, a proto došlo v roce 1992 k první zásadní *reformě CAP*. Farmáři i nadále dostávali většinu předchozí podpory, ta však již nebyla vázána na objem výroby. Podle kategorizace WTO šlo o přechod zemědělské podpory nabízené CAP z *janarové skupiny* (dotace vývozu, zásahy do trhu atd.) do *modré skupiny* (přechodná skupina pro dotace v rámci reformy s cílem snížení nadprodukcí a snížení cen) tedy do kategorie, která je pro mezinárodní trh méně škodlivá. Tato reforma kompenzuje snížení cen obilovin a hovězího masa přímými platbami na hlavu či za obdělávaný hektar.

se snaží v duchu své koncepce *multifunkčního zemědělství* místo podpory farmářské produkce dosáhnout jiných veřejně-politických cílů pro venkov (rozvoj venkova, zvýšení životní úrovně, bezpečnost potravin). Věšší důraz by měl být kladen na kvalitu produktů a na kultivaci krajiny. Během let 2003 a 2004 již došlo k reformě řady produktů (obiloviny, bílkoviny, olejininy, hovězí a skopové maso, bavlna, olivový olej, tabák a chmel). Na reformu tedy ještě čekají i problematičtější produkty jako ovoce, zelenina a víno.

Reformou v současnosti prochází jedna z nejkontroverznějších zemědělských politik, tzv. *čukerský režim*. Po několikadenních jednáních EU přijala 24. listopadu požadavky WTO (EU prohrála obchodní arbitráž před rozhodčím panelem WTO s Brazílií, Austrálií a Thajskem) a významně snížila podporu pro producenty cukru. Garantovaná (intervenci) cena cukru na evropském trhu poklesne od roku 2006 během 4 let o 36 procent, což sítale představuje takřka dvojnásobek světové ceny. Výměnou za tučné kompenzace pro evropský cukrovarnický průmysl (5 miliard euro) budou do 4 let zcela odstraněny dotace a dovozní cta.

To však přinese těžkosti chudým zemím, zejména ACP, které těžily z preferenčního přístupu na evropské trhy (tzv. *čukerský protokol*), a vysoké ceny, byť právě v oblasti cukru kvóty pro jejich dovozy narůstaly jen velmi pomalu. Téměř dvojnásobný přístup na evropské trhy od roku 2009 však zřejmě těžko nahradí rychlý propad ceny. Země ACP žádaly o 19-procentní pokles rozproštěný na dobu 8 let. Náhrada škody pro chudé země, mnohé silně závislé na vývozech cukru do EU, a podpora programů pro náhradní produkci a její diverzifikaci však pokulhávají. Jejich kompenzace budou činit jen 40 milionů euro.

EU tedy v otázce zemědělství bude v Hongkongu prosazovat maximální možnou *eliminaci výj. voznicích dotací a redukcí domácí podpory* v rámci mezi daných mandátem Rady a limity CAP. Sama už tuto cestu částečně nastoupila. K tomu nabídné liberalizaci přístupu na své trhy (viz reforma cukerného režimu). Veškeré ústupky však důsledně podmiňuje vstřícností hlavních partnerů i adekvátním pokrokem jednání o službách a NAMA.

Komise se také hodlá zaměřit na *neobchodní otázky* zemědělství a lepší ochranu *zemědělských označení* (viz níže). Dále se bude snažit prosazovat koncepci *speciálních a citlivých produktů* na ochranu křehkých trhů nejhudších zemí. Navzdory reformám a rozvojové rétorice však CAP zůstává i nadále jednou z hlavních brzd jednání ve WTO.

SINGAPURSKE A DALŠÍ OTÁZKY

Komise přikládá velkou důležitost *zahájení jednání o usnadněné obchodu*. Jde o jediné ze singapurských témat, jež Komise vehementně prosazovala na zasedání v Cancúnu, které zbylo v agendě pro konferenci v Hongkongu. Jednání na konferenci by se měla zaměřit na ambiciózní a konkrétní závazky v oblastech, jako jsou zvýšená přehlednost obchodních regulací, zjednodušení, standardizace a modernizace dovozních, vývozních a celních procedur a zlepšení podmínek pro tranzit zboží. Chce rovněž zohlednit potřeby a pomoc pro rozvojové země a zlepšit spolupráci mezi různými celními úřady a orgány.

U ostatních *singapurských otázek* EU respektuje, že již nejsou na programu DDA. Nicméně Komise jasně deklarovala svůj cíl dále pracovat na způsobech, jak zvýšit „porozumění“ těmto otázkám mezi členy WTO, pochopení jejich důležitosti pro obchod a ekonomickou správu zejména u rozvojových zemí. Více transparentní a nediskriminující prostředí v oblasti investic, volné soutěže a vládních zakázek přináší důležitý nárůst v přístupu na trh pro evropské obchodníky a investory.

mentálního zboží, který se bude těšit přecitostním nízkým ctm, a zřízení *pozorovatelského státu* WTO. EU se kromě volání po větší průhlednosti zasazuje o vyjasnění výkladu článku XXIV o nutnosti *reciproční liberalizace*, stanovení kritérií pro *hodnocení RTAs*, zvláště pak o vyjasnění RTAs jak s rozvojovými zeměmi, tak mezi nimi navzájem. Při jednáních o TRIPS dominuje evropské pozici úsilí o realizaci *dohodnutého registru vln a tvrdého alkoholu*, snaha o rozšíření *zemědělských označení* na další produkty a jednání o *biotechnologii*.

3.1.3 OBCHOD A ROZVOJ V EU

Hlavním cílem nového kola jednání o liberalizaci světového obchodu je zohlednit rozvojové problémy tak, aby světový obchod napomáhal boji s chudobou. Tato snaha je integrální součástí agendy Komise ve WTO i jinde. Komise přehodnocuje svůj přístup k zvláštnímu a odlišnému zacházení i komunitární rozvojovou politiku, která by měla napomoci k účinnějšímu zohlednění obchodu v rozvojových plánech chudých zemí. Obchodní pomoc by měla zůstat politickou prioritou, GR pro obchod ovšem usiluje o její lepší koordinaci a realizaci. Komise podporuje práci Neformální skupiny expertů na obchod a rozvoj, která pravidelně informuje Výbor 133, a naplňování integrovaného rámce pro nejméně rozvinuté země.

Hlavním nástrojem SDT je pro EU *Iniciativa „Vše kromě zbraní“ (EBA – Everything But Arms)*, která od roku 2002 zcela eliminovala cla a kvóty pro všechny produkty pocházející z nejméně rozvinutých zemí (s výjimkou omezení po přechodnou lhůtu pro cukr, rýži a banány). EU prosazuje, aby se v rámci Rozvojového kola k této iniciativě připojily i USA a Japonsko.

NAMA – více než 70 % exportu rozvojových zemí představují nezemědělské výrobky, proto se EU snaží o přiblížení vývozních restrikcí k nule. Ke zrušení cel by podle Komise mělo dojít u nerostných surovin a k velkému snížení cel u produktů důležitých pro rozvojové země (textil, oděvní a obuvnické výrobky).

Zemědělství – přístup pro všechny farmářské výrobky z nejhudších zemí světa bez omezení cly a kvótami; bohaté země by měly zajistit přístup s nulovou povinností alespoň 50 % svých dovozů z rozvojových zemí (RZ).

Pravidla – by měla lépe reflektovat zájmy rozvojových zemí v revidovaném kodexu pravidel světového obchodu (WTO Rulebook) a také v rámci výše zmíněných singapurských témat (investice, soutěž a transparentnost ve vládních zakázkách), které byly sice vypuštěny z DDA, ale i nadále jsou součástí práce WTO. Fungování těchto tří oblastí může podle Komise přinést přímé pozitivní dopady na vlády a obchodníky RZ.

Zaláštní a rozdílné zacházení – Toto zacházení má formu speciálních opatření v dohodách, která dávají rozvojovým zemím speciální práva. Princip SDT spočívá v tom, že při zavedení jakéhokoli nového pravidla „musí být brány v úvahu běžné poměry v RZ“. Přístup EU si klade za cíl dosáhnout větší flexibility SDT a následně lepší integrace RZ do globální ekonomiky. S tím také souvisí vytváření kapacit.